

SELVITYS

Ylä-Savon kuntien tuottamien
kansalaisopistopalveluiden välisistä
yhteistyömahdollisuuksista

Merja Väisänen-Räty
Marko Komulainen

Pohjois-Savon liitto

Kansalaisopisto,

hiljainen sykkivä sydän kylän laidalla,
siellä missä kahvikupit höyryävät ja kynät raapivat vihkoja.

Tulee mies, joka haluaa maalata unensa,
nainen, joka unohti itsensä arjen ääniin
ja nuori, joka ei vielä tiedä, mitä etsiä.

Täällä opiskellaan virkkaamaan ja kuuntelemaan,
puhumaan kieltä, joka ei ole oma
mutta josta voi tulla silta.

Kansalaisopisto ei kysy arvosanoja,
vain uteliaisuutta,
ja rohkeutta istua uuden äärelle.

Se on talo, jossa ihmiset kasvavat,
ei mittanauhalla, vaan merkityksellä.

Kirsi Repo, kansalaisopiston rehtori

SISÄLLYS

1. Ylä-Savon kansalaisopistoselvityksen tausta, tavoite ja toteutus

2. Kansalaisopistotoiminta Suomessa

2.1. Laki vapaasta sivistystyöstä ja ylläpitämisluvut

2.2. Toiminnan rahoitus

2.3. Toiminnan merkitys

2.4. Henkilöstö ja opiskelijat

2.5. Taiteen perusopetus

2.6. Haasteet, mahdollisuudet ja muutostekijät

3. Ylä-Savon kansalaisopistot

3.1. Tunnusluvut ja talous

3.2. Erityispiirteet

3.3. Henkilöstö

3.4. Vahvuudet ja haasteet

4. Opistomalleja Suomesta

4.1. Caset Jokilatva, Sotkamo ja Pieksämäki

4.2. Mallit isomman kansalaisopiston perustamiseksi

5. Kansalaisopistotoiminta Ylä-Savossa tulevaisuudessa

5.1. Nykytila yhteistyötä lisäten

5.2. Yhteinen alueopisto Kuusikko

5.3. Kuntapariyhteistyömallit

Iisalmi – Kiuruvesi – Lapinlahti, Iisalmi – Kiuruvesi, Iisalmi – Lapinlahti

Kiuruvesi – Vieremä, Kiuruvesi – Lapinlahti, Lapinlahti – Pielavesi – Keitele, Pielavesi – Keitele – Kiuruvesi

Liite 1. Henkilöstökysely

Liite 2. Kysely verrokkiopistojen rehtoreille

Liite 3. Taustatietokysely rehtoreille kansalaisopistoselvitystä varten, osa 1

Liite 4. Taustatietokysely rehtoreille kansalaisopistoselvitystä varten, osa 2

Liite 5. Kysely sivistysjohtajille selvitykseen liittyen

1. Ylä-Savon kansalaisopistoselvityksen tausta, tavoite ja toteutus

Ylä-Savon kunta- ja luottamushenkilöjohto on käynnistänyt keskustelun kansalaisopistopalveluiden yhteistyömahdollisuuksista. Kokouksessaan 4.12.2024 on päätetty selvityksen toteuttamisesta osana hankekokonaisuutta, johon on haettu rahoitusta Pohjois-Savon liitolta. Pohjois-Savon Maakuntahallitus on myöntänyt *Ylä-Savon yhteistyöpilotit 2025* -hankkeelle rahoituksen kokouksessaan 24.2.2025.

Ylä-Savon yhteistyöpilotit -hankkeen toisessa kehittämisen kokonaisuudessa on tavoitteena kartoittaa uusia yhteistyömuotoja ja tiivistää kansalaisopistojen välistä yhteistyötä. Ylä-Savon kunnissa toimii useita kansalaisopistoja. Jo nyt eri kansalaisopistoissa opettavat osittain yhteiset opettajat, mutta erityisesti hallinnollista yhteistyötä eri kansalaisopistojen välillä on mahdollista kehittää edelleen. Kuntien ja kansalaisopistojen tiivistynyt yhteistyö varmistaa kuntalaisten mahdollisuuden laadukkaisiin palveluihin sekä tukee osaamisen kehittämistä. Tiivistynyt yhteistyö voi käytännössä tuoda kuntalaisten saataville esimerkiksi entistä paremman kurssitarjonnan. Kansalaisopistoyhteistyön kehittämistä selvitetään hankkeessa asiantuntijan toteuttamana työnä.

Kaikissa teemoissa tavoitteena on hakea kuntien välille uusia yhteistoiminnan muotoja ja resurssiviisaita toimintatapoja, joilla varmistetaan laadukkaat palvelut kuntalaisille sekä vahvistetaan alueen elinvoimaisuutta. Hankkeen ensimmäisessä kokonaisuudessa kehitetään Ylä-Savon alueen asettautumis- ja kansainvälisyyspalveluita. Ylä-Savon alueelle muuttaa ulkomailta henkilöitä hyvin erilaisilla taustoilla ja eri syistä. Teknologiatyönantajat saavat yhä enemmän työvoimaa ja seudun oppilaitokset opiskelijoita Suomen ulkopuolelta. Tietyiltä osin kansalaisopistoista tehtävä selvitys nivoutuu myös Pohjois-Savon Yhteistyöpilotit -hankkeen ensimmäiseen hankekokonaisuuteen.

Selvityksen toteuttivat projektiasiantuntijana *Merja Väisänen-Räty* ja Lapinlahden kansalaisopiston rehtori *Marko Komulainen*. Väisänen-Räty työskenteli 50% työajalla 1.3.–31.5.2025 ja Komulainen 25% työajalla 1.3.–30.6.2025. Hankkeen ohjausryhmänä toimi pääosin kuntien sivistysjohdosta koostuva ryhmä. Ohjausryhmä kokoontui 20.5.2025 ja 8.8.2025. Ylä-Savon kansalaisopistojen rehtorit ovat kokoontuneet 26.3., 4.4. ja 14.8.2025. Ylä-Savon Pyöreässä pöydässä opistoselvityksestä on väliraportoitu 21.5.2025 Vieremällä ja loppuraportti tullaan esittelemään 3.9.2025 Rautavaaralla.

Selvityksessä on tehty taustatietokysely kunkin kansalaisopiston rehtorille kyseisen kansalaisopiston tunnuslukujen ja toiminnallisten erityispiirteiden osalta. Kuntien sivistysjohdon kanssa on käyty keskustelu selvityksen taustatilanteesta (pl. Pielavesi). Kuntien kansalaisopistojen pää- ja sivutoimiselle henkilöstölle on toteutettu 25.4.–2.6.2025 sähköinen kysely, johon vastattiin nimettömästi.

Selvityksessä on haastateltu verrokkikuntien kansalaisopistojen rehtoreita sekä muiden eri alojen asiantuntijoita. Lähdetiedot on mainittu kyseisen asiakokonaisuuden yhteydessä.

2. Kansalaisopistotoiminta Suomessa

2.1. Laki vapaasta sivistystyöstä ja ylläpitämisluvut

Kansalaisopistot ovat paikallisiin ja alueellisiin sivistystarpeisiin pohjautuvia oppilaitoksia, jotka tarjoavat mahdollisuuksia omaehtoiselle oppimiselle ja kansalaisvalmiuksien kehittämiseksi. (Laki vapaasta sivistystyöstä 1§) Vapaan sivistystyön tarkoituksena on järjestää elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta tukevaa koulutusta (Laki vapaasta sivistystyöstä 2§). Vapaana sivistystyönä järjestettävän koulutuksen tavoitteena on edistää ihmisten monipuolista kehittymistä, hyvinvointia sekä kansanvaltaisuuden, moniarvoisuuden, kestävän kehityksen, monikulttuurisuuden ja kansainvälisyyden toteutumista. Vapaassa sivistystyössä korostuu omaehtoinen oppiminen, yhteisöllisyys ja osallisuus. (Laki vapaasta sivistystyöstä 2§). Kansalaisopistoissa voidaan järjestää vapaan sivistystyön lain mukaisen koulutuksen lisäksi muuta koulutusta, esimerkiksi maksullista palvelutoimintatuloa tuottavaa koulutusta sekä hankkia muuta ulkopuolista rahoitusta, mutta usein näihin liittyvä tulo-rahoitus on määrällisesti vähäistä.

Kansalaisopistotoiminnan ydin on vapaa sivistystyö ja monipuolinen eri-ikäisten ihmisten osallistaminen pääasiallisesti kurssitoiminnan kautta. Kansalaisopistojen toimintaa ohjaa laki (632/1998) ja asetus (805/1998) vapaasta sivistystyöstä. Myös rahoitus määräytyy tämän lainsäädännön perusteella. Valtion rahoituksen saaminen edellyttää opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämää ylläpitämisluvaa. Ylläpitämisluvassa määritellään oppilaitoksen koulutustehtävä ja muut koulutuksen järjestämiseen liittyvät ehdot.

Opetus- ja kulttuuriministeriö voi myöntää kunnalle, kuntayhtymälle, rekisteröidylle yhteisölle tai säätiölle luvan tämän lain mukaisen oppilaitoksen ylläpitämiseen hakemuksesta. Ylläpitämisluvan hakemisesta säädetään valtioneuvoston asetuksella. (21.12.2023/1212)

Luvan myöntämisen edellytyksenä on, että on olemassa sivistystarve ja että hakijalla on ammatilliset ja taloudelliset edellytykset oppilaitoksen ylläpitämiseen ja koulutuksen järjestämiseen. Oppilaitosta ei voida perustaa taloudellisen voiton tavoittelemiseksi. Luvassa määrätään ylläpitäjää ja oppilaitosta koskevien tietojen lisäksi oppilaitoksen koulutustehtävä, opetuskieli sekä tarvittaessa erityinen koulutustehtävä ja muut koulutuksen järjestämiseen liittyvät ehdot. Muutoksista ylläpitämislupa päätetään opetus- ja kulttuuriministeriö. (10.12.2010/1103) Kunta tai kuntayhtymä voi yhdistää vapaan sivistystyön oppilaitoksensa muuhun ylläpitämäänsä oppilaitokseen.

Koska rahoitus kansalaisopistotoimintaan tulee kunnallisten kansalaisopistojen osalta opiskelijoiden lisäksi valtiolta ja kunnilta, kunnallisten kansalaisopistojen ylläpitäjiä ovat sekä valtio että kunta. Näin esimerkiksi ylläpitämisluviin tehtäviin muutoksiin (esim. opiston nimi, tehtävä, toiminta-alue) tarvitaan lupa sekä kunnalta että valtiolta.

2.2. Toiminnan rahoitus

Kansalaisopistotoiminnan kustannukset katetaan Suomessa **valtionosuuksilla, valtionavustuksilla** (hanketulot), asiakas- eli **opintomaksuilla** ja **kuntarahoituksella**.

Valtionosuudet

Valtionosuus kansalaisopistotoimintaan on 57% valtionosuuden perusteesta (yksikköhinta ja valtionosuus- eli VOS-tuntien määrä). Valtio on leikannut valtionosuuksiaan kunnille useaan otteeseen leikkaamalla kuntien VOS-tuntien määrää. Yksikköhinnat ovat sen sijaan nousseet kustannustason nousun myötä. Oma-/opiskelijakuntaisesti kunta voi halutessaan toteuttaa kansalaisopisto-opetusta enemmän kuin VOS-tuntien määrän. Näin on monessa kansalaisopistossa toimittukin aiempina vuosina, millä saatiin korotettua VOS-tuntien määrää seuraaville vuosille. Vahvistetun opetustuntimäärän alittaminen vuorostaan vähentää valtionosuusrahoitusta.

Kansalaisopiston **valtionosuuden** peruste lasketaan kertomalla opetus- ja kulttuuriministeriön ko. opistolle vahvistama opetustuntien määrä opetustuntien yksikköhinnalla. Kansalaisopistoille myönnettävän valtionosuuden määrä on 57 prosenttia edellä mainitulla tavalla lasketusta valtionosuuden perusteesta (opetustuntien määrä x yksikköhinta x 57 %). Opetus- ja kulttuuriministeriön vahvistamasta opetustuntien määrästä 90 % perustuu kiintiöön, jolloin jaettavissa olevien opetustuntien opistokohtaiset määrät pysyvät suhteellisesti samansuuruisina vuodesta toiseen.

Kunkin opiston vuosien 2009–2013 toteutuneiden opiskelijaviikkojen keskiarvo suhteutettiin kaikkien opistojen suoritteiden keskiarvoista yhteenlaskettuun määrään ja rahoitusvuodelle jaettavissa olevien opetustuntien tasoon. Opistojen välinen suhteellinen osuus jaettavissa olevista opetustunneista pysyy vuosittain samana, koska kiintiöiden laskennan perusteena olevat vuodet eivät muutu. Suhteuttaminen tarkoittaa, että lasketaan rahoitusta siten, ettei ylitetä talousarviossa määrättyä suoritelmäärää tai rahoitusmäärää.

Liikkuva osan perusteella vahvistetaan 10 % opetustunneista. Liikkuvan osan jakosuhteet lasketaan kansalaisopistojen toiminta-alueilla väestöpohjassa tapahtuneiden muutosten perusteella. Väestöpohjan muutoksissa seurataan toiminta-alueiden väestön kokonaismäärää, työttömien määrää, vieraskielisten määrää ja 63 vuotta täyttäneiden määrää. Liikkuvan osan laskennassa väestön kokonaismäärän muutoksen painoarvo on 70 % ja kaikkien muiden kriteereiden muutosten painoarvo on 10 %. Vuonna 2025

väestömuutosten osuus liikkuvassa osassa perustuu viimeisimpiin käytettävissä oleviin Tilastokeskuksen tietoihin, työttömyystilaston osalta vuosien 2011 ja 2022 väliseen muutokseen ja muiden väestötietojen osalta vuosien 2013 ja 2024 väliseen muutokseen.

Mikäli opiston kolmen vuoden toteutuneiden opetustuntien keskiarvo jää alle myönnettävissä olevan suoritemäärän, opistolle myönnetään korkeintaan keskiarvon mukainen määrä suoritteita. Myönnetty suoritemäärä voi pudota korkeintaan 10 % edellisen vuoden myönnetystä, rahoitusvuoden tasoon suhteutetusta suoritemäärästä. Johtuen Covid-19 -poikkeusoloista käytetään vuosien 2019, 2022 ja 2023 toteutuneiden opetustuntien keskiarvoa.

Ylä-Savon kansalaisopistojen valtionosuuksien laskennallinen peruste ja kotokoulutustuen määrä

KANSALAIPOISTOJEN YKSIKKÖHINNAT JA VALTIONOSUUDEN LASKENNALLINEN PERUSTE VUODELLE 2025 VN:n asetuksen mukainen keskimääräinen yksikköhinta on 100,48 euroa								
Koulutuksen järjestäjä	Oppilaitos	Yksikkö - hinta euroa	Vahvist. opetus-tuntien lukumäärä	Vos lask.per. (ei-koto) euroa	Vahvist. kotokoul. tuntien lukumäärä	Vos lask.per. kotokoul. euroa	Vahvist. ukrainal. kotokoul. tuntien lukumäärä	Vos lask.per. ukrainal. kotokoul. euroa
001403 Iisalmen kaupunki	02163 Iisalmen kansalaisopisto	100,48	6.492	652.316	860	86.413	.	.
002633 Kiuruveden kaupunki	02166 Kiuruveden kansalaisopisto	100,48	4.083	410.260	0	0	.	.
004023 Lapinlahden kunta	02301 Lapinlahden kansalaisopisto	100,48	5.473	549.927	0	0	.	.
005953 Pielaveden kunta	02171 Pielaveden ja Keiteleen kanop.	100,48	2.939	295.311	0	0	.	.
007623 Sonkajärven kunta	02175 Sonkajärven kansalaisopisto	100,48	1.941	195.032	0	0	.	.
009253 Vieremän kunta	02178 Vieremän kansalaisopisto	100,48	1.352	135.849	0	0	.	.

Ylä-Savon kuntien valtionosuudet (€) kansalaisopistotoimintaan v. 2024 ja 2025

	v. 2024	v. 2025
Iisalmi	353 944 + 140 866 (umako)	371 820 + 86 413 (umako)
Kiuruvesi	221 568	233 848
Lapinlahti	299 962	313 458
Pielavesi-Keitele	159 557	168 327
Sonkajärvi	105 196	111 168
Vieremä	73 946	77 433

Valtionavustukset

Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) jakaa vuosittain valtionavustuksia erilaisin teemoin ja kriteerein, esimerkiksi opintosetelirahoitusta. Kansalaisopistojen on mahdollista hakea tätä erillisrahoitusta kehittämistyöhönsä. Hankerahoituksen merkitys on suuri, sillä perusrahoituksella (valtionosuus ja kunnan resurssointi) toteutetaan opistojen perustoimintaa eikä se useinkaan mahdollista erillistä kehittämistoimintaa. Avustus on tarkoitettu tukemaan vapaan sivistystyön kehittämistä, laatua ja vaikuttavuutta kansalaisopistoissa.

Viimeisen vuosikymmenen aikana hankerahojen jakamisessa on suosittu kansalaisopistojen yhteishakemuksia / isojen opistojen isoja hankkeita. Ylä-Savon kansalaisopistot ovat hakeneet ja saaneet hankerahaa yhdessä tai/ja muiden pohjoissavolaisten opistojen kanssa. Kansalaisopistoilla hankerahoituksen hakeminen tulisi olla tarveperusteista. Toki hankkeilla saadaan myös työtä henkilöstölle. Hankkeiden hakeminen ja toteuttaminen vaatii päätoimista henkilöstöä. Opetustunti- ja opiskelijamäärältään isommilla opistoilla on usein päätoimista

vakinaista henkilöstöä nimenomaan hanketyöhön. Tämä tulisi muistaa mahdollisen opistoyhdistymisen yhteydessä.

Vuosittain määritellään teemat, joihin haettavan avustuksen tulee kohdentua digitaalisuuden edistäminen oppilaitoksen toiminnassa. Jaettava avustus v. 2025 on määrältään 515 000 euroa ja teemat seuraavat:

- Kestävän kehityksen edistäminen oppilaitoksessa
- Perustaitoja vahvistavien koulutuksien kehittäminen, ml. Kansallisten perustaitojen osaamismerkkien suorittaminen koulutusten osana
- Muu oppilaitoksen kehittämis- ja laatu työ, ml. pedagoginen kehittäminen

Opintomaksut

Kansalaisopistot perivät pääsääntöisesti vapaan sivistystyön koulutukseen osallistumisesta asiakas- eli opinto- eli kurssimaksuja. Lain mukaan kurssimaksujen tulee olla kohtuullisia. Opintomaksuista päättävät kunnat, useimmiten kansalaistonsa johdon esityksestä. Opintomaksujen korotukset tehdään useimmiten kuntatalouden kiristyessä. Kansalaisopistojen opintomaksuja on nostettu viime vuosikymmeninä enemmän tai vähemmän. Vielä 1980-luvulta kantautuu muisto opintomaksuttomasta kansalaisopistosta, eli kansalaisopistossa saattoi opiskella ja harrastaa ilmaiseksi. Varsinkin viimeisen vuosikymmenen aikana opintomaksuja on jouduttu nostamaan monessa kansalaisopistossa useaan otteeseen. Niinpä usein edulliseksi nimitetty kansalaisopistossa harrastaminen ja opiskeleminen ei ole nykyisin enää niin edullista, ja moni opiskelija on joutunut joko vähentämään osallistumisensa määrää tai jäämään kokonaan pois kansalaisopistotoiminnasta. Varsinkin kaupunkiopistojen kohdalla on puhuttu kansalaisopistotoiminnan rajautumisesta vain parempiossaisten toiminnaksi. Opintomaksujen nostaminen näkyy voimakkaasti kansalaisopistojen netto- ja brutto-opiskelijamäärien pienenemisessä esim. Lapinlahden kansalaisopiston osalta. Opiskelijamäärien mahdollinen pieneneminen ei johdukaan opistotoiminnan kysynnän laskemisesta esimerkiksi asukasluvun pienenemisen myötä vaan nimenomaan tehdyistä opintomaksukorotuksista. Tämä heijastuu negatiivisesti samalla myös opintomakutulokertymiin ko. kansalaisopistoissa.

Ylä-Savossa kansalaisopistot ovat joutuneet korottaneet opintomaksujaan eri tahtisesti. Opintomaksut ovat valtakunnallisesti edelleen kohtuulliset, mutta ovat nousseet merkittävästi. Opintomaksut ovat Ylä-Savonkin kansalaisopistoissa toisiinsa nähden kovin erilaiset.

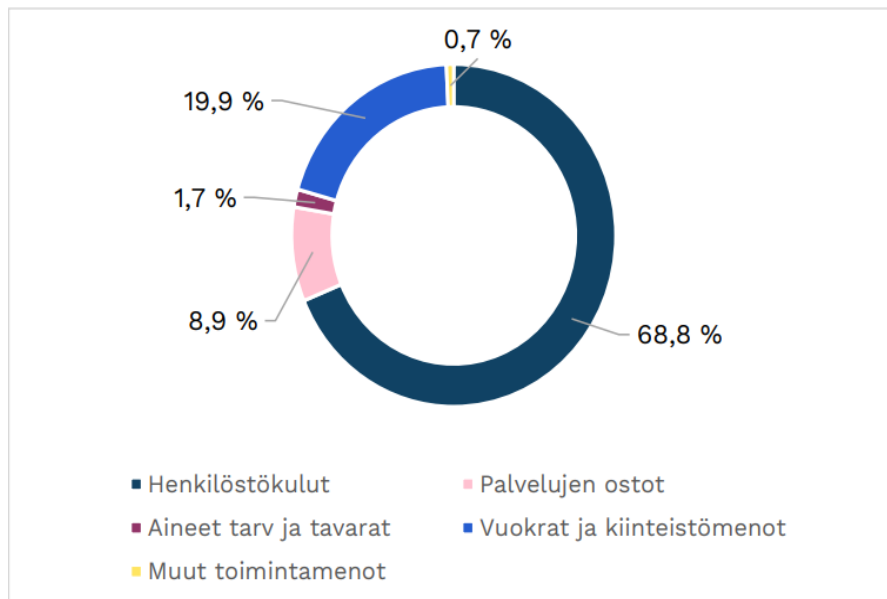
Kuntarahoitus

Kunta on valtion ja opiskelijoiden lisäksi kolmas suuri kansalaisopistotoiminnan rahoittaja. Kansalaisopistotoimintaan osallistuu vuosittain merkittävä määrä kuntalaisia. Kansalaisopistotoimintaan voi osallistua myös enemmän tai vähemmän ulkopaikkakuntalaisia, eli opistotoiminta on kuntarajat ylittävää toimintaa. Tähän vaikuttaa esim. asutuksen sijoittuminen ja opintotarjonta.

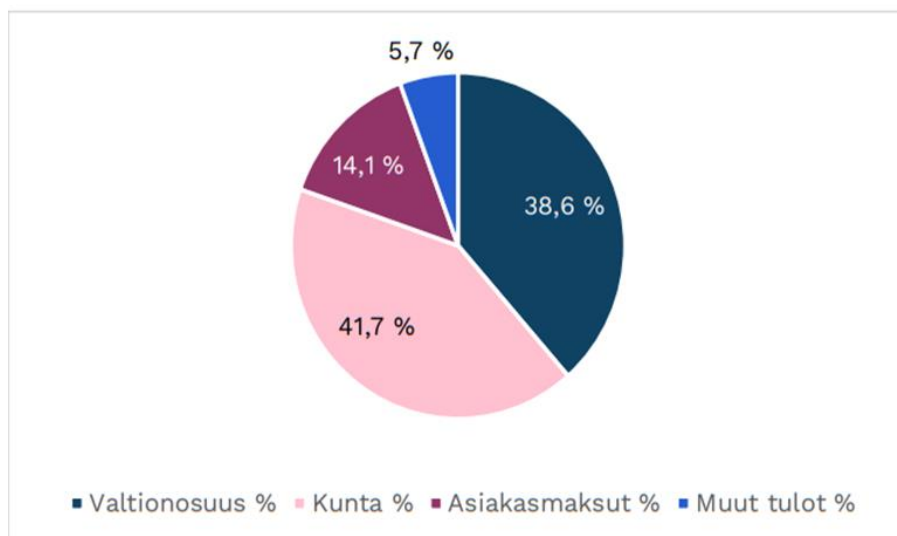
Kuntarahoituksen määrä saadaan laskettua vähentämällä kansalaisopistotoiminnan kokonaiskustannuksista valtionosuus, mahdolliset valtionavustukset ja opintomaksutulot. Opistokohtaisten kuntarahoitusten vertailussa tulee olla kuitenkin tarkkana, sillä kuntarahoitukseen voidaan huomioida vain ulkoiset kulut tai myös sisäiset kulut tai osa niistä kuten sisäiset vuokrat ja erilaiset vyörytyserät. Tätä Ylä-Savon kansalaisopistoselvitystä laadittaessa on kysytty kuntaosuuksia niin Ylä-Savon kuin verrokkiopistojen rehtoreilta, mutta loppuraportin opisto-/kuntakohtaisissa taloustiedoissa on keskitytty vertailemaan opistotaloutta tutkihallintoa.fi -sivustolta löytyvien ”virallisten” lukujen kuten nettokäyttökustannusten pohjalta. On kuitenkin edelleen muistettava, että nämäkin lukemat ovat kansalaisopistojen/kuntien ilmoittamiin lukemiin perustuvia tietoja.

Kuntaliitto selvitti vuonna 2021 Suomen kansalaisopistojen toimintaa ja taloutta. Mukana selvityksessä oli 15 kansalaisopistoa Suomen silloin 175 kansalaisopistosta. Selvityksessä oli mukana yhtä kahta opistoa lukuun /ottamatta Ylä-Savon kansalaisopistoja selvästi suurempia kansalaisopistoja, joista osa seutuopistoja.

Kansalaisopistojen käyttömenot (Kuntaliitto 2021)

Kansalaisopistojen rahoitus (Kuntaliitto 2021)

2.3. Toiminnan merkitys

Kansalaisopistotoiminnalla on suuri merkitys yksilö- ja kuntatasolla. Toiminta on helposti saavutettavaa ja kohtuuhintaista, mikä tarjoaa kuntalaisille mahdollisuuden matalan kynnyksen harrastamiseen.

- Hyvinvointi ja terveys: Kansalaisopistot edistävät kuntalaisten hyvinvointia ja terveyttä tarjoamalla monipuolisia kursseja, jotka lisäävät fyysistä, henkistä ja sosiaalista hyvinvointia.
- Osaamisen kehittäminen: Kansalaisopistot tarjoavat mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen, mikä auttaa kuntalaisia päivittämään taitojaan ja osaamistaan. Tämä voi parantaa työllistymismahdollisuuksia ja tukea paikallista taloutta [2].

- Sosiaalinen pääoma: Kurssit ja tapahtumat luovat yhteisöllisyyttä ja vahvistavat sosiaalisia verkostoja. Tämä voi vähentää yksinäisyyttä ja lisätä yhteisön yhteenkuuluvuutta [1].
- Taloudelliset säästöt: Kansalaisopistoon panostetut varat voivat tuottaa säästöjä kunnalle esimerkiksi vähentämällä sosiaali- ja terveysmenoja [2].
- Vetovoimaisuus: Kansalaisopistot voivat lisätä kunnan vetovoimaisuutta tarjoamalla monipuolisia kulttuuri- ja harrastusmahdollisuuksia, mikä voi houkutella uusia asukkaita ja parantaa kunnan imagoa [2].

[1] [Tutkimus: Kansalaisopisto vahvistaa hyvinvointia ja osaamista sekä ...](#)

[2] [Kansalaisopistojen liitto KoL » 5 sivistystekoa ...](#)

Kansalaisopistot järjestävät Suomessa monipuolisen kurssivalikoimansa puitteissa opiskelu- ja harrastusmahdollisuuksia. Hyvinvoinnin ja yhteisöllisyyden edistämisen kannalta yhtä merkittävää on kansalaisopistojen toiminta erilaisten tilaisuuksien ja tapahtumien mahdollistajina. Kansalaisopistojen konsertit, kuvataiteen ja kädentaitojen näyttelyt, kesäteatterit ym. kokoavat kuntalaisia yhteen ja vahvistavat näiden yhteisöllisyyden kokemusta. Kansalaisopistot ovat myös merkittäviä yhteistyökumppaneita muille oppilaitoksille, kulttuuritoimijoille, yhdistyksille, urheiluseuroille ja yrityksille, jotka yhdessä mahdollistavat erilaisia elämyksiä kuntalaisille.

2.4. Henkilöstö ja opiskelijat

Henkilöstö

Vapaan sivistystyön oppilaitoksessa ja yhdistetyssä oppilaitoksessa tulee olla toiminnasta vastaava rehtori. Oppilaitoksella tulee olla koulutuksen järjestämismuoto huomioon ottaen riittävä määrä opettajan virkoja tai työsopimussuhteisia opettajia. Lisäksi oppilaitoksessa voi olla tuntiopettajia ja muuta henkilöstöä.

Kunnallinen opetushenkilöstön virka- ja työehtosopimus eli OVTES 2022–2025 nimeää seuraavat mahdolliset kansalaisopistojen työntekijät: **rehtori, apulaisrehtori, suunnittelijaopettaja, (päätoiminen) opettaja ja tuntiopettaja**. Lisäksi kansalaisopistossa työskentelee useimmiten **opinto-/opistosihiteeri** ja mahdollisesti muuta tukihenkilöstöä. Opettaja voi olla virka- tai työsopimussuhteinen. Osa kansalaisopiston henkilöstöstä voi olla yhteisiä jonkin toisen oppilaitoksen kuten perusopetuksen kanssa. Rehtorille ja apulaisrehtorille voi hallinnollisen työn lisäksi kuulua myös opetustyötä. Suunnittelijaopettajalle kuuluu opetustyön lisäksi hallinnollista työtä, mutta opetustyötä on vähemmän kuin päätoimisella opettajalla. Päätoimisella opettajalla on opetustyötä alasta riippuen 580t tai 530t ja muuta työtä 350t työvuodessa eli lukuvuodessa. Muu työ on ei-opetuksellista opetustyöhön liittyvää opistokohtaisesti määriteltyä työtä kuten musiikin opettajalla esim. soitinhuoltoa, palaveri- osallistumista, säestämistä, yhteydenpitoa oman alan tuntiopettajiin jne. Ylä-Savon osalta henkilöstöstä kerrotaan luvussa 3.3. Ylä-Savon kansalaisopistot, Henkilöstö.

Rehtori, apulaisrehtori, suunnittelijaopettajat ja päätoimiset opettajat saavat palkkaa ympärivuotisesti. Tuntiopettajat saavat tuntipalkkaa opetustuntiansa ja muodollisen pätevyytensä pohjalta, eivät lomakausien ajalta. **Sivutoiminen tuntiopettaja** opettaa alle 16 viikkotuntia opetuskautensa aikana. Päätoimiseksi katsotaan tuntiopettaja, joka opettaa vähintään 16 viikkotuntia opetuskautensa aikana. **Päätoimisia tuntiopettajia** Ylä-Savon tuntiopettajista on vain muutama.

Kuten opistoselvityksessä tehdyssä verrokkiopistokyselyssä kävi ilmi, kansalaisopistojen henkilöstöön kuuluu nykyisin myös muuta henkilöstöä. Varsinkin suuremmista kansalaisopistoista voi löytyä esim. hanketyöntekijöitä, taloussihteeri, henkilöstösihteeri, vahtimestari, tiedottaja, liikunnan-, media- ym. ohjaajia, koulutussuunnittelija, koulutuspäällikkö, hallintokoordinaattori, viestintäkoordinaattori, opistomestari, dieetikokki ym. Tulevaisuudessa OVTES huomioinee nämä kansalaisopistokentän uudemmat tehtävänimikkeet. Verrokkikyselyyn osallistuneiden kansalaisopistojen rehtorit tuntuivat myös suosittelevan vastaavien avoimempien tehtävänkuvien kuten koulutussuunnittelija ja koulutuspäällikkö ottamista osaksi opistotyötä varsinkin, jos Ylä-Savon kansalaisopistoja yhdistettäisiin isommaksi kokonaisuudeksi.

Opiskelijat

Kansalaisopistotoiminnan keskiössä ovat opiskelijat. Toiminta tähtää kuntalaisten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukemiseen ja edistämiseen. Opistotoimintaan osallistuu usein merkittävä määrä kuntalaisia (ja ulkopaikkakuntalaisia) vuosittain. Tähän vaikuttaa paitsi opistotoiminnan laajuus niin erityisesti myös kunnan asukasluku. Suuremmalla paikkakunnalla erilaisten palveluiden tarjoajia on enemmän, pienemmällä paikkakunnalla ja varsinkin sivu-/luontokylällä kansalaisopisto voi olla jopa ainoa palvelu tuottaja. Kalenterivuositainen netto-opiskelijamäärä voi pienellä paikkakunnalla ylittää 20%, kun taas suuremmassa kansalaisopistossa lukema voi jäädä alle 10%. On hyvä muistaa, että esimerkiksi viiden vuoden aikana opistotoimintaan osallistuu todennäköisesti huomattavasti suurempi osa kuntalaisista opiskelijoiden vaihtuessa.

Netto-opiskelijamäärässä opiskelija lasketaan osallistujaksi kertaalleen, vaikka opiskelija olisi mukana useammalla kurssilla. Brutto-opiskelijamäärällä tarkoitetaan, että sama opiskelija lasketaan osallistujaksi jokaiselta kurssilta, joille opiskelija on osallistunut. Brutto-opiskelijamäärä voi hyvinkin olla kaksi joka kolminkertainen netto-opiskelijamäärään verrattuna. Molemmat lukemat kertovat kansalaisopistotoiminnan vaikuttavuudesta.

Kansalaisopistojen opiskelijaprofiili noudattelee alueen väestörakennetta. Varsinkin maaseutuopistoissa opistotoiminnan suurin ryhmä ovat jo useimmiten vanhuuseläkkeellä olevat, etenkin vasta eläkkeelle jääneet. Osassa opistoja työikäiset (20–64-v.) muodostavat edelleen suurimman opiskelijaryhmän. Kansalaisopistot tavoittavat kuitenkin kaikki ikäluokat vauvasta vaariin, toki riippuen kurssivalikoimasta. Usein toimintaa on tarjolla vauvaryhmistä ikäihmisen virikeryhmiin erityisryhmiä unohtamatta. Naisten osuus korostuu kansalaisopiston opiskelijoissa. Naisia on opiskelijoista karkeasti kolme neljästä. Tähän vaikuttaa mm. opintotarjonnan rakenne. On myös sanottu, että miehet osallistuvat järjestettyyn ryhmätoimintaan naisia heikommin.

Vuonna 2019 Kansalaisopistoissa noin puolet (49 %) opiskelijoista oli yli 55-vuotiaita, kun taas alle 25-vuotiaiden osuus opiskelijoista oli noin 11 prosenttia. Merkittävä osa kansalaisopistojen alle 18-vuotiaista opiskelijoista on mukana musiikin yksilöopetuksessa.

Vapaan sivistystyön opiskelijoiden koulutustausta kokonaisuutena on jonkin verran 15 vuotta täyttäneen väestön koulutustasoa korkeampi. Ilman perusasteen jälkeistä tutkintoa opiskelijoista oli 24 prosenttia, kun vastaava osuus koko 15 vuotta täyttäneen väestön osalta on 26 prosenttia. Korkea-asteen tutkinto oli 37 prosentilla, kun vastaava osuus koko väestössä on 33 prosenttia. On kuitenkin huomattava vapaan sivistystyön opiskelijoiden suuri yli 60-vuotiaiden opiskelijoiden osuus. Etenkin vanhemmissa ikäryhmissä vapaan sivistystyön koulutuksiin hakeutuu väestön keskimääräistä koulutustasoa pidemmälle kouluttautuneita opiskelijoita

2.5. Taiteen perusopetus

Kansalaisopistojen järjestämä opetus voitaneen jakaa karkeasti kaikelle kansalle tarkoitettuun vapaaseen sivistystyöhön, esimerkiksi yrityksille räätälöityyn maksulliseen palvelutoimintaan (ei valtionosuutta), maahanmuuttajataustaisten umako-koulutukseen (oma valtionosuutensa) ja taiteen perusopetukseen (oma valtionosuutensa). Taiteen perusopetuksessa oppilaat opiskelevat opetussuunnitelmiin pohjautuen tasolta toiselle etenevää opintoalaa kuten arkkitehtuuria, kuvataidetta, käsityötä, mediataiteita, musiikkia, sanataidetta, sirkustaidetta, tanssia tai teatteritaidetta. Taiteen perusopetusta säätelevät Suomessa seuraavat keskeiset lainsäädännön periaatteet: Laki taiteen perusopetuksesta (1998/633) määrittää taiteen perusopetuksen tavoitteet kuten yksilön luovuuden tukemisen ja taidekasvatuksen monipuolisuuden.

Opetusta järjestetään sekä yleisen että laajan oppimäärän mukaisesti, mikä määrittää opetuksen sisällön ja laajuuden. Opetus tulee järjestää niin, että se on mahdollisimman monen saatavilla. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sijaintia, kohtuullista hintaa tai erityistarpeiden huomioimista. Pääministeri Orpon hallituksen ohjelman (2023) mukaisesti hallitus uudistaa taiteen perusopetusta koskevan lainsäädännön 06/2025 mennessä. Tavoitteena on opetuksen saavutettavuuden parantaminen eri taiteenalat huomioiden. Tavoitteena

on uudistaa koulutusmuodon kokonaisuutta siten, että se ottaa huomioon toimijakentässä ja yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset ja tulevaisuuden haasteet; tukee saavutettavaa, laadukasta ja vaikuttavaa toimintaa sekä kannustaa uudistuksiin. Tulossa on mahdollisesti yksi uusi oppimäärä ja kolmiportainen moduulijattelu.

Ylä-Savossa taiteen perusopetusta on toteutettu eri järjestäjien toimesta. Iisalmen kansalaisopistossa voi opiskella kuvataiteen perusopetusta. Ylä-Savon musiikkiopisto järjestää laajan oppimäärän mukaista musiikin taiteen perusopetusta sekä musiikin valmentavaa opetusta ja varhaisiän musiikkikasvatusta. Ylä-Savon musiikkiopisto toimii Iisalmissa, Kiuruvedellä, Pielavedellä, Sonkajärvellä ja Vieremällä. Vastaavasti Kuopion konservatorio järjestää Lapinlahden toimipisteellä laajan oppimäärän mukaista musiikin taiteen perusopetusta sekä musiikin valmentavaa opetusta ja varhaisiän musiikkikasvatusta. Lapinlahdella Kaskikuusen kansalaisopistolla (1.10.2024 alkaen Lapinlahden kansalaisopisto) oli 2010-luvun vaihteessa vielä kuvataiteen perusopetusta lapsille ja nuorille. Kolmikantaisessa mallissa Arkkitehtuuri- ja ympäristökulttuurikoulu Lastu järjesti (ja järjestää edelleen) laajan oppimäärän mukaista taiteen perusopetusta arkkitehtuurissa ja Taito Ylä-Savon Käsityökoulu kädentaidoissa. Taito Ylä-Savon toiminnan loputtua v. 2025 taiteen perusopetuksen jatkoa olisi hyvä pohtia Ylä-Savossa.

2.6. Haasteet, mahdollisuudet ja muutostekijät

Kansalaisopiston tulevaisuuskuvat -hankkeessa (30.5.2023–30.6.2025) oli mukana 12 eri kokoista kansalaisopistoa eri puolilta maata. Mukana oli mm. Kuopion kansalaisopisto ja Pieksämäen seutuopisto. Hankkeen tavoitteena oli ennakoida tulevaisuuden tarpeita ja trendejä, tunnistaa strategisesti merkittäviä painopisteitä ja kehittää kansalaisopistotoimintaa. Hankkeessa tehdyt keskeiset havainnot olivat:

- Vahvat ja kehittyvät kansalaisopistot pärjäävät tulevaisuudessa, mikä saattaa vaatia rakenteellisia muutoksia.
- Tulevaisuudessa valtionosuuksien perusteina voivat olla esimerkiksi osaamisperusteisuus ja kansalaistaidot.
- Kansainvälisten verkostojen tiivistyminen on tärkeää.

Hankeraportissa todetaan tärkeinä asioina lähitulevaisuuden kannalta seuraavat:

- Suomalaisen kielivarannon monipuolistaminen ja kehittäminen.
- Maahanmuuton yhteiskuntasopimus, joka sisältää maahanmuuttajien koulutukset ja kotouttamisen kokonaisuudistuksen.
- Yhteistyö paikallisten yritysten kanssa työllisyyttä edistävien osaamistarpeiden täyttämiseksi ja yhteistyön kehittäminen ammatillisen koulutuksen kanssa.
- Hyvät liikunta- ja kulttuuripalvelut houkuttelevat uusia asukkaita ja toimivat pitovoimana kunnissa, korostaen kansalaisopistojen merkitystä.
- Teknologian hyödyntäminen kansalaisopistoissa on keskeistä. Tärkeää on saavutettavuus, ajantasaiset laitteet, helppokäyttöisyys ja käyttäjien tarpeiden huomioiminen.
- Digitaaliset oppimisolustat, hybridiopetus ja tekoälyn hyödyntäminen ovat merkittäviä kehittämisalueita, jotka parantavat oppimismahdollisuuksia, mutta vaativat koulutusta niin henkilöstölle kuin opiskelijoille.

Seudullisen kansalaisopistotoiminnan kehittäminen edellyttää myös tarkastelua siitä, millaiset kehityssuunnat ja -tarpeet, hallitusohjelman kirjaukset ja lainsäädännölliset muutokset ohjaavat tulevaa toimintaa ja rahoitusta. Selvityksessä on kuvattu näitä seikkoja Kansalaisopistojen toimintasuunnitelma, tutkimusten sekä Opetus- ja kulttuuriministeriön asiantuntijakonsultaation (Petra Heikkinen 23.5.2025) näkökulmasta. Myös hallituksen päättämät julkisen talouden säästöt (joista osa on vielä kohdentamatta) vaikuttavat vapaaseen sivistystyöhön.

Toimintaympäristö ja toimintakautta 2024–2026 ohjaavat temaattiset kokonaisuudet Kansalaisopistojen liiton toimintasuunnitelman mukaisesti ovat seuraavat:

- **Kokonaisvaltainen hyvinvointi** tukee elämässä jaksamista, mielenterveyden edistämistä ja yksinäisyyden poistamista
- **Kansalaistaidot** ovat ajankohtaisempia kuin koskaan
Tulevaisuuden kansalaistaidot ovat taitoja ja kykyjä, joita tarvitaan elämänhallintaan ja aktiiviseen osallistumiseen tulevaisuuden yhteiskunnassa, joka kehittyy jatkuvasti teknologian, globalisaation ja ympäristöhaasteiden myötä. Näihin taitoihin kuuluvat digitaaliset taidot, kriittinen ajattelu ja ongelmanratkaisu, kommunikointi ja yhteistyö, luovuus ja innovaatio, kestävä ajattelu, kulttuurinen ymmärrys sekä elinikäinen oppiminen.
- **Ekologinen jälleenrakennus ja ekososiaalinen sivistys** tulevat osaksi kaikkien arkea
Ekologinen jälleenrakennus ja ekososiaalinen sivistys ovat tulevaisuuden keskeisiä teemoja. Ne viittaavat siihen, miten yhteiskunta sopeutuu ympäristökriiseihin ja rakentaa kestävämpiä elämänmuotoja. Ekososiaalinen sivistys yhdistää ekologisen tietoisuuden, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja kulttuurisen ymmärryksen, mikä auttaa ihmisiä toimimaan vastuullisesti ympäristön ja yhteisönsä hyväksi.
- **Väestö ikääntyy ja monimuotoistuu**
Pidentyneet eliniät sekä alhainen syntyvyys vaikuttavat myös kansalaisopistojen toimintaan. Väestörakenteen muutosten lisäksi myös kaupungistuminen jatkuu ja asutus keskittyy Suomessa vahvasti tietyille alueille. Kansalaisopistojen opetustarjonnan saatavuudesta tulee huolehtia niin maaseudun sivukylissä kuin laadukkaana etäopetuksenakin. Kansalaisopistojen tehtävänä on tukea seniori-ikäisen väestön elinikäisen oppimisen mahdollisuudesta sekä huomioida seniori-ikäisen väestön potentiaali kansalaisopistotoiminnan toteuttamisessa.
- **Kansalaisopistot kotouttamisen ytimessä**
Kansalaisopistot tarjoavat monipuolisesti maahanmuuttajille suunnattua koulutusta, kuten aikuisten perusopetusta, kotoutumiskoulutuksia ja lukutaitokoulutusta. On tärkeää huomioida, että kaikki kansalaisopistoissa toteutettavat kurssit edistävät kotoutumista, ei vain varsinaiset kotoutumiskurssit.
- **Osaamisperusteisuus** tekee näkyväksi kansalaisopistosta hankittua osaamista
Vapaan sivistystyön opintoja on mahdollisuus 1.8.2021 alkaen viedä kansalliseen KOSKI-tietovarantoon, joka on Opetushallituksen ylläpitämä koulutuksen opintosuoritus- ja tutkintotietoja sisältävä valtakunnallinen tietovaranto. Tällöin alkaa oppivelvollisuuslain 1214/2020 mukaisten vapaassa sivistystyössä toteutettavien koulutusten toteutus. Näiden lisäksi myös vapaatavoitteisten koulutusten vieminen KOSKI-tietovarantoon tulee mahdolliseksi.
- **Tutkitun tiedon tuottamisen merkitys päätösten perustaksi kasvaa**
Kansalaisopistotoiminnan toteuttamisen perustaksi tarvitaan luotettavaa ja laajaalaista tutkimustietoa. Koulutuksen arviointisuunnitelmaan sisältyy Vapaan sivistystyön yhteiskunnallinen vaikuttavuus ja saavutettavuus -arviointi, joka toteutetaan vuosina 2025–2026.

Nostoja tulevaisuuteen liittyvistä teemoista:

Jatkuva oppiminen

Muuttuva työelämä ja työvoiman riittävä saatavuus edellyttävä elinikäistä oppimista. Vapaa sivistystyö voi osaltaan edistää työllistymisen edellytyksiä osaamisperusteisen suorittamisen ja kansallisten osaamismerkkien käyttöönotolla.

Jatkuva ja elinikäinen oppiminen on tutkimuksen ja kehittämisen kohteena useilla toimialoilla. Uutta Osaamispolku-palvelukokonaisuutta koskevien lakien olisi tarkoitus tulla voimaan viimeistään 1.1.2026. Jatkuvan oppimisen uudistukseen liittyy opetus- ja kulttuuriministeriön sekä työ- ja elinkeinoministeriön yhteistyönä vuosina 2021–2025 toteutettu Jatkuvan oppimisen digitaalinen palvelukokonaisuus -hanke eli JOD-hanke. Osaamispoluksi nimetty palvelukokonaisuus muodostaa itsenäisen kokonaisuuden, joka toimii yhteen olemassa olevien palveluiden ja tietovarantojen kuten Opintopolun ja Työmarkkinatorin kanssa.

Kansainvälisessä aikuisten taitotutkimuksessa (PIAAC II:ssa) arvioitiin 16–65-vuotiaan aikuisväestön tiedonkäsittelyn perustaitoja: lukutaitoa, numerotaitoa ja adaptiivista ongelmanratkaisutaitoa. Kun otetaan

huomioon tutkimuksen kohdejoukon laajuus, yhteiskuntaan osallistumisen kannalta puutteelliset taidot omaavia aikuisia oli 16–65- vuotiaassa väestössämme arviolta 410 000–480 000, joista 310 000:lla oli puutteelliset taidot kaikissa kolmessa taitoalueessa. Joka neljännellä 60–65-vuotiaalla suomalaisaikuisella oli yhteiskuntaan osallistumisen kannalta puutteelliset taidot. Vapaan sivistystyön kannalta on myös huomionarvoista, että tutkimuksesta suljettiin ulkopuolelle yli 65-vuotiaat. 65-vuotta täyttäneitä oli Suomessa 1,3 miljoonaa 31.12.2024, mikä on n. 24 % väestöstä.

Ylä-Savon kansalaisopistoissa tarjotaan opetusta kuntalaisten tarpeiden pohjalta ja jatkuvan ja elinikäisen oppimisen periaatteiden mukaisesti kaikenikäisille. Opistoissa seurataan toiminta-alueen väestörakenteen muutoksia. Opistotoiminta voisi olla ehkä vieläkin suunnitelmallisempaa jatkuvan oppimisen näkökulmasta.

Osaamisperusteisuus

Opintojen tietovarantoon viemisen edellytyksenä on, että opinto on kuvattu osaamisperusteisesti, mitoitettu ja arvioitu. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kullekin tietovarantoon vietävälle opinnolle on määritelty osaamistavoitteet, joiden pohjalta opiskelijan opintosuorituksen arviointi tapahtuu.

Arviointia on vapaassa sivistystyössä tehty aiemmin vaihtelevasti, mutta nyt tapahtuva muutos nostaa huomattavasti sen merkitystä ja osaamisperusteisen arviointiosaamisen tarvetta vapaan sivistystyön toimijoiden keskuudessa niin oppivelvollisuuden piiriin kuuluvissa kuin myös vapaatavoitteisissa koulutuksissa.

Vapaan sivistystyön koulutuksissa saavutettavan osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen helpottamiseksi tehty lakimuutos on mahdollistanut elokuun 2021 alusta sen, että kansalaisopistot ja muut vapaan sivistystyön oppilaitokset voivat halutessaan järjestää osaamisperusteisesti toteutettuja kursseja (opintopistekurssit), joiden suoritustiedot voidaan viedä opiskelijoiden muiden koulutustietojen tapaan osaksi kansallista, eri koulutusasteiden opintosuoritukset ja tutkintotiedot sisältävää Koski-tietovarantoa. Näin kansalaisopistoissa saavutettu osaaminen on aiempaa helpommin yksilön hyödynnettävissä.

[Kohti osaamisperusteisuutta: suuntaviivoja kansalaisopiston johdolle ja ylläpitäjälle](#)

[Opas osaamisperusteiseen arviointiin vapaassa sivistystyössä](#)

Ylä-Savon kansalaisopistoissa on seurattu tiiviisti osaamisperusteisuuden ja Koski-järjestelmän käyttöönottoa kansalaisopistokentällä. Näiden käyttöönottoon ei ole kuitenkaan todettu kiirettä tai edes vielä tarvetta. Valmius tähän kuitenkin on nykyiselläkin eriytyneellä opistorakenteella. Havaintojen ja selvityksessä tehdyn verrokkiopistokyselyn pohjalta näyttää, että suuremmissa kansalaisopistoissa osaamisperusteisuus ja Koski-järjestelmä alkavat vakiintua opistojen arkeen, mutta niiden laajuus ja tarve on sangen pientä.

Kansalliset perustaitojen osaamismerkkit (KAPOS-merkit)

Vapaan sivistystyön oppilaitoksissa on mahdollista suorittaa Kansallisia perustaitojen osaamismerkkejä. Osaamismerkeillä aikuiset voi tuoda omaa osaamistaan näkyväksi, ja merkkejä voi hyödyntää työelämässä tai koulutukseen hakeutuessa.

Opetushallitus on antanut määräyksen kansallisista osaamismerkeistä, jotka keskittyvät perustaitoihin. Merkkien avulla voidaan tunnistaa, tunnustaa ja saada näkyväksi esimerkiksi työelämässä tarvittavaa laaja-alaista geneeristä ja yleistä osaamista. Opetushallitus on määritellyt merkkien osaamisperusteisesti kuvatut osaamistavoitteet ja arviointikriteerit. Merkkien myöntäjinä voivat toimia vapaan sivistystyön oppilaitokset. Hyväksytty osaamismerkkisuoritus voidaan tallentaa KOSKI-tietovarantoon 1.8.2024 alkaen, ja Oma Opintopolku -palvelun kautta opiskelija voi jakaa merkin haluamalleen taholle.

Kansalliset perustaitojen osaamismerkkit jakaantuvat kuuteen teema-alueeseen: oppimisen taidot, tekstitaidot, numero- ja taloustaidot, vuorovaikutus- ja työhyvinvointitaidot, digitaidot ja kestävyysosaaminen. Osaamismerkkien avulla henkilö pystyy osoittamaan osaamisensa virallisesti.

[Vapaan sivistystyön osaamismerkkit | Opetushallitus](#)

[Kansalliset perustaitojen osaamismerkkit – KAPOS-merkit](#)

Ylä-Savon kansalaisopistoissa on seurattu erilaisten osaamismerkkien kehittelyä kansalaisopistokentällä 2000-luvulla. Osa merkeistä on hautautunut, nyt pinnalla ovat KAPOS-merkit. Ylä-Savossa niiden käyttöönotolle ei ole koettu tarvetta. Mahdollisena kohderyhmänä voisivat olla esim. maahanmuuttajataustaiset kuntalaiset. Verrokkikyselyssä kävi ilmi, että osassa suuremmista opistoista osaamismerkkit ovat käytössä, osassa ei, ja niiden kysyntä on ollut ainakin vielä pientä.

Kansainväliset opiskelijat ja kotoutuminen

Käynnissä oleva, hallitusohjelmakirjaukseen perustuva kotoutumispalvelu-uudistus, jonka valmistelussa OKM on mukana vaikuttaa vapaaseen sivistystyöhön. Uudistuksen on tarkoitus tulla voimaan 2027 alusta. Kansalaisopistojen roolia tulee tarkastella uudelleen, kun uudistuksen sisältö on tiedossa. Tätä kannattaa tehdä yhteistyössä hankekokonaisuuden 1. työpaketin kanssa.

Ylä-Savossa lisälmen kansalaisopisto on osallistunut merkittävästi kotoutumistyöhön yhdessä ammatillisen koulutuksen kanssa (umako-koulutus). Muissa kansalaisopistoissa toimii perinteisiä suomen kielen ja kulttuurin kursseja normaalilla VOS-rahoituksella. Lapinlahdella Portaanhänkin kristillinen kansanopisto on merkittävä toimija kotoutumistyön kentällä.

Yhteistyö ammatillisen koulutuksen kanssa

Kansalaisopistoilla voi olla rooli myös ammatillisen koulutuksen koulutustehtävän yhteydessä. Kansalaisopistoissa voidaan järjestää kursseja, jotka vahvistavat toisen asteen opiskelijoiden perustaitoja ja tukevat oppivelvollisuuden toteutumista. Koulutukset voidaan järjestää osana vos-kursseja tai maksullisena palvelutuotantona. Mikäli kurssit toteutetaan koulupäivän aikana, tulee asiasta tehdä sopimus, johon kirjataan rahoitus- ja tilastointiasiat.

Ylä-Savon kansalaisopistoissa yhteistyö ammatillisen koulutuksen kanssa on painottunut lisälmen kansalaisopiston toteuttamaan kotoutumiskoulutukseen. Opistoissa tehdään yhteistyötä myös paikallisten lukioden kanssa esimerkiksi siten, että lukiolaiset voivat suorittaa kansalaisopiston kursseja vapaavalintaisina opintoina. Valtakunnallisesti näyttäisi siltä, että kansalaisopistoilla ja ammatillisella koulutuksella ei ole suuremmin yhteistyöperinnettä. Ammatillinen koulutus voidaan suurempana toimijana ja rahoituksen saajana myös kokea uhkana eikä esimerkiksi sulautumista ammatillisen toimijan kanssa ole suosittu.

Työelämäyhteistyö

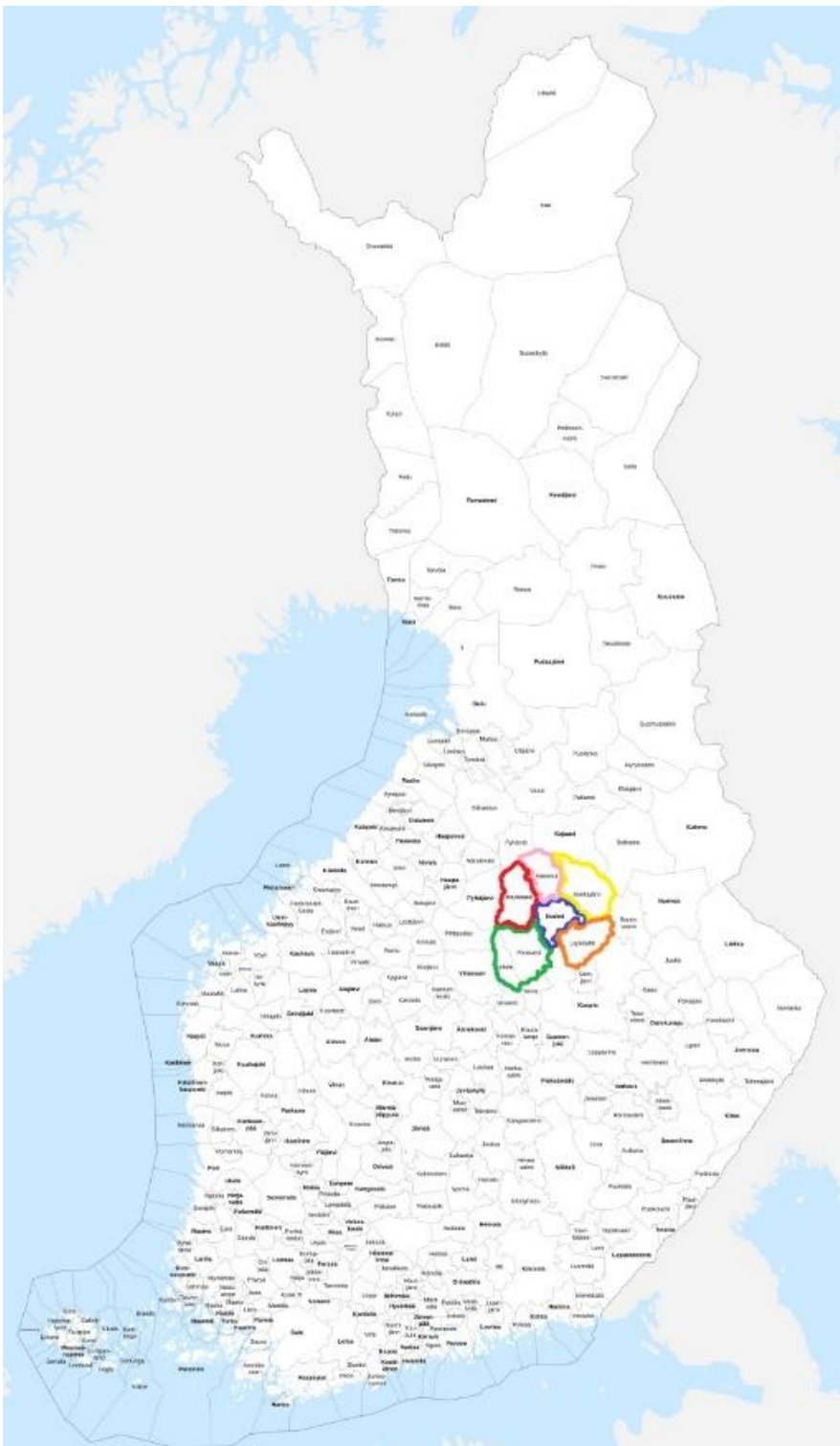
Kansalaisopistot järjestävät nytkin työelämän tarpeista lähtevää koulutusta, mm. ensiapu- ja järjestyksenvalvojakursseja. Työelämä yhteistyötä olisi mahdollista kuitenkin laajentaa entisestään. Myös työelämä ja työnantajat hyötyisivät perus- ja kansalaistaitokoulutuksesta (mm. digitaidot, lyhyet täsmäkoulutukset) erityisesti nuorten tai niiden henkilöiden osalta, joilla on muuten näiden taitojen osalta puutteita. Kansalaisopistoilla on hyviä kokemuksia myös työpäivän aikana toteutetuista kouluttajista mm. maahanmuuttajien kielikoulutuksen osalta. Työelämäyhteistyö edellyttää aktiivista markkinointia ja yhteyksiä paikallisiin yrityksiin ja muihin työnantajiin.

Ylä-Savossa kansalaisopistoilla on yhteistyötä yritysten kanssa. Opistot järjestävät mm. ensiapu-, järjestyksenvalvoja-, kieli- ja tietotekniikkakursseja myös yritysten toiveiden pohjalta. Lisäksi yritykset voivat olla mukana yhteistyökumppaneina tapahtumissa ja tilaisuuksissa. Kovin suunnitelmallista tai syvällistä yhteistyö ei kuitenkaan ole. Tilanne on sama verrokkikyselyn valossa myös valtakunnallisesti ja myös suuremmissa kansalaisopistokokonaisuuksissa.

3. Ylä-Savon kansalaisopistot

3.1. Tunnusluvut ja talous

Ylä-Savon kansalaisopistot Suomessa

Opetustunnit Ylä-Savon kansalaisopistoissa vuosina 2014, 2019 ja 2024

	v. 2014	v. 2019	v. 2024
Iisalmi	10 444	10 929	10 747
Kiuruvesi	6 774	6 721	7 517
Lapinlahti	9 413	8 667	6 786
Pielavesi-Keitele	4 966	4 848	4 702
Sonkajärvi	3 367	3 780	2 867
Vieremä	2 300	2 209	2 567

Lähde: Opetushallituksen tilastopalvelu v. 2014 ja v. 2019, kansalaisopistot v. 2024.

Opetus- ja valtionosuustunnit, kurssit ja opiskelijamäärät Ylä-Savon kansalaisopistoissa v. 2024

	Opetustunnit	VOS-tunnit	Kurssit	Brutto-opiskelijat	Netto-opiskelijat
Iisalmi	10747	6524	327	3891	1845
Kiuruvesi	5728	4084	311	3550	1199
Lapinlahti	6786	5529	313	3770	1273
Pielavesi-Keitele	4702	2941	238	2557	971
Sonkajärvi	2867	1941	138	1945	650
Vieremä	2567	1363	152	1334	675

Henkilöstö Ylä-Savon kansalaisopistoissa v. 2024

	Rehtori	Opintosihteeri	Päätoimiset opet	Tuntiopettajat
Iisalmi	rehtori 50 %	100 %	2	60
Kiuruvesi	rehtori	90 %	1	102
Lapinlahti	rehtori	100 %	2,5	n.100
Pielavesi-Keitele	rehtori 50 %	osastovastaava 10 %	1	
Sonkajärvi	rehtori 50 %	100 %	0	43
Vieremä	rehtori 70 %	0	0	44

Ainoastaan Lapinlahdella ja Kiuruvedellä rehtori toimii pelkästään kansalaisopiston rehtorina, joskin Lapinlahden kansalaisopiston rehtori toimii myös Kuopion konservatorion Lapinlahden toimipisteen johtajana (2–4h/vk). Muilla paikkakunnilla kansalaisopiston rehtoreiden työnkuvaan sisältyy myös muita rehtorin tai johtavan viranhaltijan tehtäviä. Sonkajärvellä kansalaisopiston rehtorin tehtävät sisältyvät kirjastotoimenjohtajan virkaan (jako 50–50). Pielavesi–Keiteleellä kansalaisopiston rehtorin (50%) lisäksi Keiteleellä on resurssoitu osastovastaavan tehtäviin 10 % työaika. Lapinlahdella ja Iisalmessa on kokoaikainen opintosihteeri, samoin kuin Sonkajärvellä, joskin työnkuvaan sisältyy ajoittain myös muun toimialan tehtäviä. Pielaveden-Keiteleen kansalaisopistossa on myös opintosihteeri, jonka tehtäväkuvaan kuuluu myös muun toimialan työtä.

Kiuruvedellä rehtori on eläköitymässä lähivuosina, mahdollisesti myös Iisalmessa. Lapinlahdella tulee pohdittavaksi päätoimisen opettajan ja opintosihteerin tehtävien täytön jatko keväällä 2026.

Ylä-Savon kansalaisopistojen henkilöstörakennetta- ja määriä voi verrata selvityksen verrokkiopistojen vastaaviin määriin ja toki myös muihin yksittäisiin kansalaisopistoihin. Esimerkiksi Siilinjärven

kansalaisopistossa työskentelee päätoimisina rehtori, palvelusihteeri ja viisi päätoimista opettajaa (henkilöstökulut 56,0% kokonaiskuluista).

Kuntaliiton v. 2021 tekemässä selvityksessä kansalaisopistojen toimintakuluista henkilöstökulut olivat keskimäärin 68,8% kansalaisopistojen kokonaiskustannuksista. Mukana selvityksessä oli 15 kansalaisopistoa, joista suurin osa oli Ylä-Savon kansalaisopistoja selvästi suurempia kansalaisopistoja. Ylä-Savon kansalaisopistoissa henkilöstökulut olivat v. 2024 kokonaiskustannuksista seuraavanlaiset: Iisalmi 62,9%, Kiuruvesi 72,8%, Lapinlahti 74,6%, Pielavesi-Keitele 63,3%, Sonkajärvi 70,1% ja Vieremä 75,4%. (Tutkihallintoa.fi ja taulukko Ylä-Savon kansalaisopistojen tuotot ja kustannukset v. 2024.)

Opiskelijat Ylä-Savon kansalaisopistoissa

Netto-opiskelijamäärässä opiskelija lasketaan osallistujaksi vain kerran, vaikka opiskelija olisi mukana useammalla kurssilla. Brutto-opiskelijamäärällä tarkoitetaan, että sama opiskelija lasketaan osallistujaksi jokaiselta kurssilta, joille opiskelija on osallistunut. Opiskelija voi siten olla mukana osallistujamäärässä useamman kerran.

Netto- ja brutto-opiskelijamäärät Ylä-Savon kansalaisopistoissa v. 2014, 2019 ja 2024

	v. 2014	v. 2019	v. 2024
Ylä-Savon Kuusikko	7 420 (21 245)	6 974 (22 203)	7 153 (17 047)
Iisalmi – Kiuruvesi – Lapinlahti	5 087 (15 637)	4 654 (16 689)	4 857 (11 211)
Iisalmi – Kiuruvesi	2 959 (11 143)	2 906 (12 776)	3 584 (7 441)
Iisalmi	1 796 (8 270)	1 809 (10 145)	1 845 (3 891)
Kiuruvesi	1 163 (2 873)	1 097 (2 631)	1 739 (3 550)
Lapinlahti	2 128 (4 494)	1 748 (3 913)	1 273 (3 770)
Pielavesi-Keitele	1 175 (2 777)	1 074 (2 494)	971 (2 557)
Sonkajärvi	720 (1 845)	808 (2 075)	650 (1 945)
Vieremä	438 (986)	438 (945)	675 (1 334)

Varsinaisten netto-opiskelijoiden määrä on ollut vähenevä muissa kuin Vieremän kansalaisopistossa. Iisalmen osalta tilastoihin kirjautuneet poikkeuksellisen suuret brutto-opiskelijamäärät selittyvät kirjanpitolähtökäytännöllä, joita sittemmin on tarkistettu vastaamaan yhtenäistä kirjaamiskäytäntöä. Tosiasialliset brutto-opiskelijamäärät ovat vertailuvuosina verrannollisia v.2024 lukuihin. Sonkajärven ja Kiuruveden osalta opiskelijamäärien kasvu selittyy Harrastamisen Suomen mallin osallistujilla. Sonkajärvellä kansalaisopiston netto-opiskelijoita on kokonaisuudessaan 788, josta 138 Harrastamisen Suomen mallin kerhoihin osallistuneita. Kiuruvedellä netto-opiskelijoita 1739, joista 525 on Suomen Harrastamisen mallin kerhoihin osallistuneita.

Opiskelijamäärien kehitys liittyy opetustuntimäärien vähenemiseen ja niiden leikkauksiin. Kun tarjottavien kurssien määrä vähenee tai niiden laajuus pienenee, näkyy se myös opiskelijamäärien vähenemisenä. Näin ollen suora johtopäätöstä siitä, että opiskelijamäärien väheneminen kertoisi kansalaisopistotoimintaa kohtaan tunnetun kiinnostuksen hiipumisesta ei voida tehdä. Luonnollisesti väestön väheneminen tulee näkymään jatkossa entistä vahvemmin myös opiskelijamäärissä.

Opintomaksutulot ml. opintosetelitulot (€) ja opintomaksutulot toimintakustannuksista (%) Ylä-Savon kansalaisopistoissa v. 2024 (tutkihallintoa.fi ja eFina*)

	Opintomaksut (€)	%
Ylä-Savon Kuusikko	380 715	13,3
Iisalmi – Kiuruvesi – Lapinlahti	281 838	14,9
Iisalmi – Kiuruvesi	174 096	14,2
Iisalmi	108 334	14,7
Kiuruvesi	65 762	13,3
Lapinlahti*	107 742	16,3
Pielavesi-Keitele	51 682	10,4
Sonkajärvi	21 997	8,3
Vieremä	25 198	11,8

Seudun kansalaisopistojen kurssimaksut, maksukäytänteet ja alennukset vaihtelevat paljon. Koska kurssit ovat laajuudeltaan ja sisällöllisesti vaihtelevia ei yksiselitteinen kustannusvertailu ole mahdollista.

Kansalaisopiston oppitunnin hinta vaihtelee kurssin ja opetustyyppin mukaan. Yleisesti ottaen kurssimaksut ovat kohtuullisia. Halvimmat kurssihinnat ovat pienimmissä kansalaisopistoissa (Sonkajärvi, Vieremä). Tuntihinnoittelu muissa kuin liikunta- ja musiikinopetuksen kursseissa vaihtelevat 0,85–2,00 euron välillä. Liikunnan ja musiikin osalta kurssimaksut ovat tätä kalliimpia. Musiikin yksilöopetus on kalleinta kaikissa kansalaisopistossa. Musiikin yksilöopetuksen (30min) vaihteluväli liikkuu välillä 2,25€ (Vieremä) – 5,25€ (Sonkajärvi). Erikoiskurssit ja lyhytkurssit hinnoitellaan yleensä erikseen. Kansalaisopiston rehtorilla on harkintavalta hinnoittelun osalta kurssin aiheuttamat kustannukset huomioiden.

Alennukset opintomaksuihin

Kaikissa Ylä-Savon kunnissa on käytössä Opetushallituksen hakemuksesta myönnettävä opintoseteliavustus. Tämän rahoituksen turvin eläkeläiset tai yli 63-vuotiaat (Lapinlahdella vasta yli 80-vuotiaat), työttömät sekä maahanmuuttajat (suomen kielen kursseista) saavat alennusta. Alennuksen kohdentamistapa vaihtelee kunnittain prosentuaalisesta euromääräiseen alennukseen. Kiuruvedellä alennettuihin kurssimaksuihin ovat lisäksi oikeutettuja oppimisvaikeuksia kokevat, sekä peruskoulun päättäneet opiskelijat, joilla ei ole perusopetuksen jälkeistä koulutusta). Kiuruvedellä on käytössä henkilökohtainen vuosikortti, jonka hinta on 210 €. Se oikeuttaa osallistumaan lähes kaikissa opintoryhmissä. Kaikkialla kuntalaisille järjestetään myös maksutonta opistotarjontaa mm. yleisöluentojen muodossa. Sonkajärvellä on käytössä opintokortti ja perhekortti (Opintokortti kattaa kaikki kurssit erikoiskursseja lukuun ottamatta.): 84 € /lukuvuosi tai 42 € /lukukausi, perhekortti 158 € /lukuvuosi tai 79 € /lukukausi), Pielavesi -Keiteleen Opistolla on käytössä lukukauden voimassa oleva kausikortti (100 €) ja perhekortti (100 €). Kausikortilla voit osallistua enintään viidelle eri kurssille. Perhekortti on tarkoitettu perheelle, jossa on ainakin yksi alle 18-vuotias lapsi, joka osallistuu ainakin yhdelle kurssille. Perhekortilla voi osallistua yhteensä enintään viidelle kurssille lukukauden aikana. Lapinlahdella on käytössä Sisaralennus alle 18-v., yksi kurssi –50% lukukauden aikana (ensimmäinen samassa taloudessa asuva lapsi normaali kurssimaksu, seuraavat –50%, silloin, kun lapset osallistuvat samalle kurssille. Pielaveden-Keiteleen kansalaisopistossa on lisäksi käytössä opistolaisyhdistyksen avustus (20e) lähinnä Iisalmessa, Lapinlahdella, Sonkajärvellä ja Vieremällä on jo käytössä Kaikukorttikäytäntö, joka mahdollistaa rajatun oikeuden osallistua maksuttomasti kurssille vähävaraisuuden perusteella (esim. Vieremä 2krt/vuosi). Kiuruvesi ja Pielavesi-Keitele ovat ottamassa Kaikukortin käyttöön kuluvan vuoden aikana. Kaikukortin vaikuttavuutta kansalaisopistojen toimintaan on vaikea arvioida lyhyen ajan perusteella, mutta kokemukset ovat myönteisiä tai neutraaleja.

HUOM! Kustannusvertailua eri kuntien kansalaisopistojen välillä ei ole mahdollista toteuttaa täysin yksiselitteisesti ja relevantisti. Kuntien tiliöintikartat vaihtelevat, ja eri kustannuksia kohdennetaan eri tavoin. Näin ollen opistotalouden vertailuun eri kuntien välillä tulee suhtautua varauksellisesti!

VUOSI 2014	As.luku (31.12.2014)	Opetustunnit	VOS-tunnit	Valtionosuus	Netto-opiskelijat (brutto)
Ylä-Savon Kuusikko	56 297	38 583	32 977	1 477 624	7 420 (21 245)
Kolmikko I – K – L	40 960	27 106	23 575	1 056 342	5 087 (15 637)
Iisalmi – Kiuruvesi	30 867	17 475	15 388	689 501	2 959 (11 143)
Iisalmi	22 115	10 081	9 227	413 441	1 796 (8 270)
Kiuruvesi	8 752	7 394	6 161	276 060	1 163 (2 873)
Lapinlahti	10 093	9 631	8 187	366 841	2 128 (4 494)
Pielavesi-Keitele	7 185	5 134	4 446	199 215	1 175 (2 777)
Sonkajärvi	4 336	3 480	2 925	131 063	720 (1 845)
Vieremä	3 816	2 863	2 031	91 004	438 (986)

VUOSI 2019	As.luku (31.12.2019)	Opetustunnit	VOS-tunnit	Valtionosuus	Netto-opiskelijat (brutto)
Ylä-Savon Kuusikko	53 627	39 154	26 096	1 237 033	6 974 (22 203)
Kolmikko I – K – L	39 242	27 717	18 681	885 053	4 654 (16 689)
Iisalmi – Kiuruvesi	8 153	18 696	12 133	574 827	2 906 (12 776)
Iisalmi	21 472	11 790	7 310	346 327	1 809 (10 145)
Kiuruvesi	8 153	6 906	4 823	228 500	1 097 (2 631)
Lapinlahti	9 617	9 021	6 548	310 226	1 748 (3 913)
Pielavesi-Keitele	6 742	5 287	3 522	167 541	1 074 (2 494)
Sonkajärvi	3 967	3 772	2 278	107 925	808 (2 075)
Vieremä	3 676	2 378	1 615	76 514	438 (945)

VUOSI 2024	As.luku (31.12.2024)	Opetustunnit	VOS-tunnit	Valtionosuus	Netto-opiskelijat (brutto)
			+ umako	+ umako	
Ylä-Savon Kuusikko	49 569	35 186	22380+1480	1214173+140866	7 153 (17 047)
Kolmikko I – K – L	36 682	25 050	6137+1480	875474+140866	4 857 (11 211)
Iisalmi – Kiuruvesi	27 817	18 264	10608+1480	575512+140866	3 584 (7 441)
Iisalmi	20 463	10 747	6524+1480	353944+140866	1 845 (3 891)
Kiuruvesi	7 354	7 517	4 084	221 568	1 739 (3 550)
Lapinlahti	8 865	6 786	5 529	299 963	1 273 (3 770)
Pielavesi-Keitele	5 965	4 702	2 941	159 557	971 (2 557)
Sonkajärvi	3 570	2 867	1 939	105 196	650 (1 945)
Vieremä	3 352	2 567	1 363	73 946	675 (1 334)

Ylä-Savon kansalaisopistojen nettokäyttökustannukset ja tuntihinnat

v.2024 (HUOM! Verrokkiopistojen vastaavat luvut verrokkiopistojen kohdalla)

tutkihallintoa.fi (eFina*)

Kansalaisopistokoulutus ja kansalaisopistokoulutuksen maksullinen palvelutoiminta

	Nettokäyttökustannukset	Käyttökustannukset	Käyttötuotot	NKK/asukas	NKK / netto-opiskelija	Tuntihinta
	(josta umako-koulutus)	(josta umako)	(umako)	(umako)		
Ylä-Savon Kuusikko	2 532 222 (37 976)	3 072 631 (37 976)	540 411	51,1 (0,8)	354	72
Iisalmi-Kiuruvesi- Lapinlahti	1 661 831 (37 976)	2 021 915	360 085	45,3	342,2	66,3
Iisalmi - Kiuruvesi	1 111 679 (37 976)	1 360 871 (37 976)	249 193	40	310,2	60,9
Iisalmi	665 692 (37 976)	817 543 (37 976)	151 852	32,5 (1,9)	360,8	61,9
Keitele	88 815	89 125	310			
Kiuruvesi	445 987	543 328	97 341	60,6	256,5	59,3
Lapinlahti*	550 152	661 044	110 892	62,1	432,2	81,1
Pielavesi	310 347	438 490	128 143			
Pielavesi-Keitele	399 162	527 615	128 453	66,9	411,1	84,9
Sonkajärvi	275 911	297 907	21 997	77,3	424,5	96,2
Vieremä	195 318	225 194	29 876	58,3	289,4	76,1

Nettokäyttökustannukset = Käyttökustannukset – Käyttötuotot

Käyttökustannukset = Toimintakulut yhteensä (sisäiset ja ulkoiset) + poistot ja arvonalentumiset + vyörytyskulut

Käyttötuotot = Toimintatuotot yhteensä (sisäiset ja ulkoiset) + valmistevarastojen muutos + valmistus omaan käyttöön + vyörytystuotot

HUOM! Taulukossa ei ole huomioitu valtionosuuksia toisin kuin taulukoissa Ylä-Savon kansalaisopistojen kuntaosuudet v. 2024 pari sivua myöhemmin.

Tuntihinta = Nettokäyttökustannukset : Opetustuntimäärä

HUOM! Nettokäyttökustannukset/opetustunti eli tuntihinta v. 2024 Suomessa keskiarvo 73,9€/asukas.

Ylä-Savon kansalaisopistojen tuotot ja kustannukset v. 2024
tutkihallintoa.fi (eFina*)

	Ilisalmi (josta koto)	Keitele	Kiuruvesi	Lapinlahti*	Pielavesi	Piel.-Keitele	Sonkajärvi	Vieremä	Ylä-Savon Kuusikko
Toimintatuotot	144 301	310	97 341	110 892	128 143	128 453	21 997	29 876	532 860
Sisäiset	6 425	0	2 019	836	2 636	2 636	774	708	13 398
Ulkoiset	137 876	310	95 322	110 056	125 507	125 817	21 223	29 168	519 462
Myynti- ja maksutuotot	97 101	0	63 743	106 003	95 628	95 628	20 783	25 198	408 456
Tuet ja avustukset	35 967	0	31 578	3 150	28 966	28 966	0	3 970	103 631
Muut tuotot	4 808	310	0	1	914	1 224	440	0	6 473
Toimintakustannukset	736 967 (37 976)	78 214	493 047	661 044	420 047	498 261	266 369	212 727	2 868 415 (37 976)
Sisäiset	158 580	0	84 354	113 065	35 810	35 810	48 586	18 109	458 504
Ulkoiset	578 387 (37 976)	78 214	408 693	547 979	384 237	462 451	217 783	194 618	2 409 911 (37 976)
Henkilöstökulut	463 286 (35 951)	5 632	359 096	492 949	309 630	315 262	186 598	160 397	1 977 588 (35 951)

Ylä-Savon kansalaisopistojen kuntaosuudet v. 2024
 tutkihallintoa.fi (eFina*)

	A					
	Toimintakustannukset	Toimintatuotot	Valtionosuus	Kuntaosuus	Asukasluku	Kuntaosuus/asukas
Iisalmi (sis. umako)	736 967	144 301	494 810	97 856	20 463	4,78
Iisalmi (ilman umakoa)	698 991	144 301	353 944	200 746	20 463	9,81
Keitele	78 214	310	0	77 904	1 985	39,25
Kiuruvesi	493 047	97 341	221 568	174 138	7 354	23,67
Lapinlahti*	661 044	110 892	299 963	250 189	8 865	28,22
Pielavesi	420 047	128 143	159 557	132 347	3 980	33,25
Sonkajärvi	266 369	21 997	105 196	139 176	3 570	38,98
Vieremä	212 727	29 876	73 946	108 905	3 352	32,49

	B					
	Nettokäyttökustannukset		Valtionosuus	Kuntaosuus	Asukasluku	Kuntaosuus/asukas
Iisalmi (sis. umako)	665 692		494 810	170 882	20 463	8,35
Iisalmi (ilman umakoa)	627 716		353 944	273 772	20 463	13,38
Keitele	88 815		0	88 815	1 985	44,74
Kiuruvesi	445 987		221 568	224 419	7 354	30,52
Lapinlahti*	550 152		299 963	250 189	8 865	28,22
Pielavesi	310 347		159 557	150 790	3 980	37,89
Sonkajärvi	275 911		105 196	170 715	3 570	47,82
Vieremä	195 318		73 946	121 372	3 352	36,21

HUOM! Kuntaosuuslaskelmiin tulee suhtautua kriittisesti. Luvuissa on todennäköisesti tilinpidollisia eroja kuntien välillä. Luvuissa mukana ulkoiset ja sisäiset kulut ja tulot. Ilman sisäisiä (esim. sisäiset vuokrat) lukemat olisivat hyvinkin erilaisia. Talousluvut saatu tutkihallintoa.fi sivustolta lukuun ottamatta Lapinlahden lukuja, joita ei ole ko. tietokannassa. Lapinlahden luvut otettu eFinasta, ja Kuntalaskenta todennut niiden vastaavan tarvittuja lukuja.

3.2. Erityispiirteet

Selvitysupistojen vahvuuksia ja omaleimaisia painotuksia selvitettiin erikseen kansalaisopistojen rehtoreille ja muulle henkilökunnalle suunnatuilla kyselyillä. Lisäksi huomioita on tehty kansalaisopistojen kotisivujen ja opinto-oppaiden tarkastelun myötä. Ensisijaisesti painotukset ovat opistojen itse kuvaamia. Kuntien taloustiedot on tähän osioon otettu julkisesta tilastokannasta, johon kunnat raportoivat tilinpäätöstietonsa palvelualoittain. Kun palveluluokkakohdaisia tietoja vertaillaan kuntien välillä, on muistettava, että erot palveluiden järjestämistavassa ja kirjauskäytännöissä voivat heikentää tietojen vertailukelpoisuutta. (Lähde: Kuntien ja kuntayhtymien tilinpäätöstiedot, v. 2024 www.tutkihallinto.fi)

Väestöennusteet on otettu siten, että koko väestön lisäksi on jaoteltu työikäiset (tai sitä lähestyvät) sekä yli 65-vuotiaat, jotka ovat merkittävä kansalaisopistojen asiakaskunta. Väestökehitys laskee siten, että työikäisten (15–64) ja yli 65-vuotiaiden osuus väestöstä lähestyy määrällisesti toisiaan. Palvelutarpeen painopiste kohdistuu jatkossa vieläkin enemmän ikäihmisten terveys- ja hoivapalveluihin, ml. heille tarjottavat kansalaisopistopalvelut. Kansalaisopiston asema fyysistä, henkistä ja sosiaalista hyvinvointia tukevana ja yksinäisyyttä vähentävänä toimijana on merkittävä. (Lähde: Tilastokeskus)

Iisalmen kansalaisopisto

- Maahanmuuttajien suomen kielen luku- ja kirjoittamiskoulutusta (UMAKO). Iisalmen Kansalaisopisto on selvitysupistoista ainoa, joka järjestää maahanmuuttajien suomen kielen luku- ja kirjoittamiskoulutusta (UMAKO), joka järjestetään päivittäin klo 8–12. Toimintaan on saatu muun valtionosuuden lisäksi erillisrahoitusta.
- Yleiset kielitestit. Iisalmen kansalaisopiston vahvuuksiin kuuluu myös se, että opisto järjestää myös yleisiä kielitestejä. Yleiset kielitutkinnot (YKI) ovat aikuisille tarkoitettuja kielitutkintoja, joissa arvioidaan yleiskielen osaamista käytännön tilanteissa. Tutkinnosta saa todistuksen, jolla voi osoittaa virallisesti kielitaidon esimerkiksi työ- tai opiskelupaikkaa hakiessa tai Suomen kansalaisuutta varten.
- Yhteistyö liikuntapalvelujen kanssa tuottaa laajan valikoiman liikuntakursseja ja mahdollistaa ammattitaitoisten ohjaajien saamisen.
- Erittäin aktiivinen eurooppalainen hanketoiminta kuten Erasmus+ -ohjelma.
- Erinomaiset tilat Iisalmen Kulttuurikeskuksen remontin valmistuttua. Remontin aikana tilakysymykset tuovat haasteita.
- Kaupungin tukipalvelut lisäävät toiminnan tehokkuutta.

Väestöennuste Iisalmi 2025–2045 (Tilastokeskus)

	Yhteensä		
	Väestö 31.12. (ennuste 2024)		
	Yhteensä	15 – 64	65 –
Iisalmi			
2025	20 286	11 395	6 180
2030	19 471	10 884	6 324
2035	18 748	10 488	6 199
2040	18 162	10 264	5 888
2045	17 696	10 063	5 641

Kiuruveden kansalaisopisto

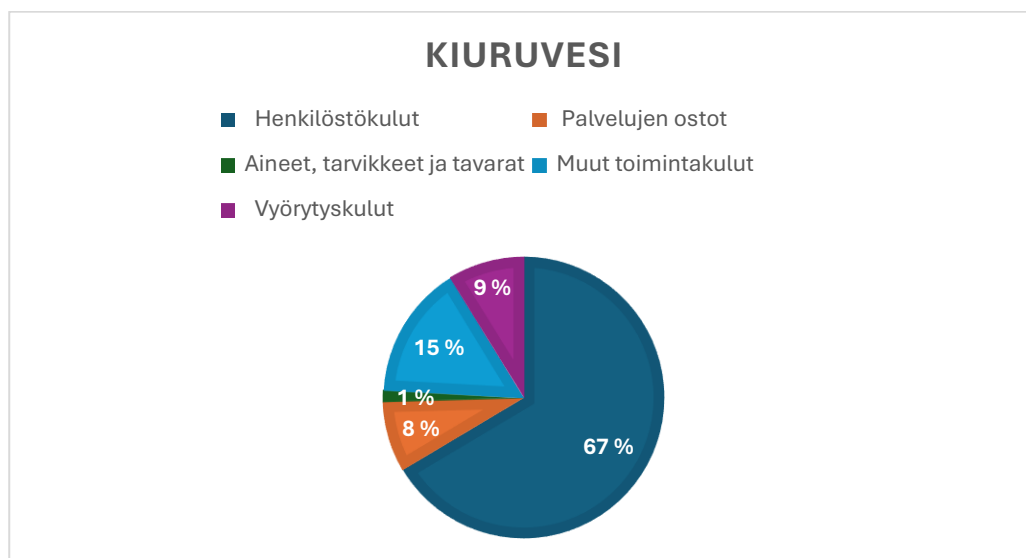
- Monipuolinen kurssitarjonta: Kansalaisopisto tarjoaa laajan valikoiman kursseja eri aihealueilta, kuten taiteet, kielet, liikunta ja käsityöt, mahdollistaen jokaiselle opiskelijalle sopivan kurssin löytämisen.
- Ammattitaitoiset opettajat: Opiston opettajat takaavat korkealaatuksen opetuksen.
- Yhteisöllisyys: Opisto luo vahvan yhteisöllisyyden tunteen, joka edistää oppimista ja tukee opiskelijoiden hyvinvointia.
- Joustavuus ja ketteryys: Kurssit järjestetään joustavasti eri aikoina, mikä mahdollistaa osallistumisen kiireisen arjen keskellä. Opisto mukautuu nopeasti muuttuviin tarpeisiin.
- Strategian tukeminen: Opisto tukee kaupungin strategiaa järjestämällä koulutusta ja tapahtumia, jotka kehittävät kaupungin osaamista ja hyvinvointia.
- Aktiivinen hanketoiminta: Opisto osallistuu aktiivisesti hankkeisiin, kuten Erasmus+ -ohjelmaan, edistää oppimista ja yhteisön hyvinvointia.
- HARKKA-kerhotoiminta: Opisto koordinoi Harrastamisen Suomen mallin mukaista HARKKA -kerhotoimintaa, joka tarjoaa monipuolisia harrastusmahdollisuuksia lapsille ja nuorille. HARKKA -kerhotoiminta on laajaa ja n. 500 lasta osallistuu siihen vuosittain.
- Yhteistyö: Liikuntatoimen kanssa yhteistyössä tuotetaan HARKKA-kerhoja ja monipuolisia liikuntapalveluja.
- MOTTI -hankkeen rahoituksella on kehitetty sekä laajennettu etä- ja hybridiopetuksen tarjontaa mm. kielten opetukseen.
- Henkilöstökoulutus: Opisto järjestää henkilöstökoulutusta, kuten ensiapukoulutusta, parantaen työntekijöiden valmiuksia ja turvallisuutta.
- Yrittäjien tarpeet: Opisto järjestää koulutusta yrittäjien tarpeiden mukaan, kuten järjestyksenväljakoulutusta Iskelmäviikon yhteydessä.
- Sitoutuneet tuntiopettajat: Opistolla on sitoutuneita ja osaavia tuntiopettajia, jotka tukevat opiskelijoiden oppimista.

- Musiikki ja esittävä taide: Kiuruveden kansalaisopisto tukee kunnan kulttuuritarjontaa, erityisesti musiikin harrastamista ja opiskelua. Kuntalaisten lisäksi erityisesti lukion esittävän taiteen linjan opiskelijat hyötyvät tästä, mikä tukee hakeutumista oman kunnan lukioon.
- Tenava- ja teinitähtikilpailut: Opisto järjestää kilpailuja, jotka tarjoavat nuorille mahdollisuuden kehittyä esiintyjinä.
- Nuorten musiikkileiri: Leiri tarjoaa nuorille musiikin harrastajille mahdollisuuden kehittää taitojaan ja verkostoitua.
- Lasten yliopistotoiminta: Yhteistyössä Snellman yliopiston kanssa järjestettävä toiminta tarjoaa lapsille mahdollisuuden tutustua yliopistomaailmaan.
- Konsertit ja tapahtumat: Opisto järjestää useita konsertteja ja tapahtumia, rikastuttaen paikallista kulttuurielämää.

Väestöennuste Kiuruvesi 2025–2045 (Tilastokeskus)

	Väestö 31.12. (ennuste 2024)		
	Yhteensä	15 - 64	65 -
Kiuruvesi			
2025	7 210	3 694	2 529
2030	6 645	3 300	2 525
2035	6 192	3 045	2 437
2040	5 831	2 948	2 228
2045	5 550	2 834	2 082

Kiuruveden kansalaisopiston kulut 2024 (www. tutkiahallintoa.fi)

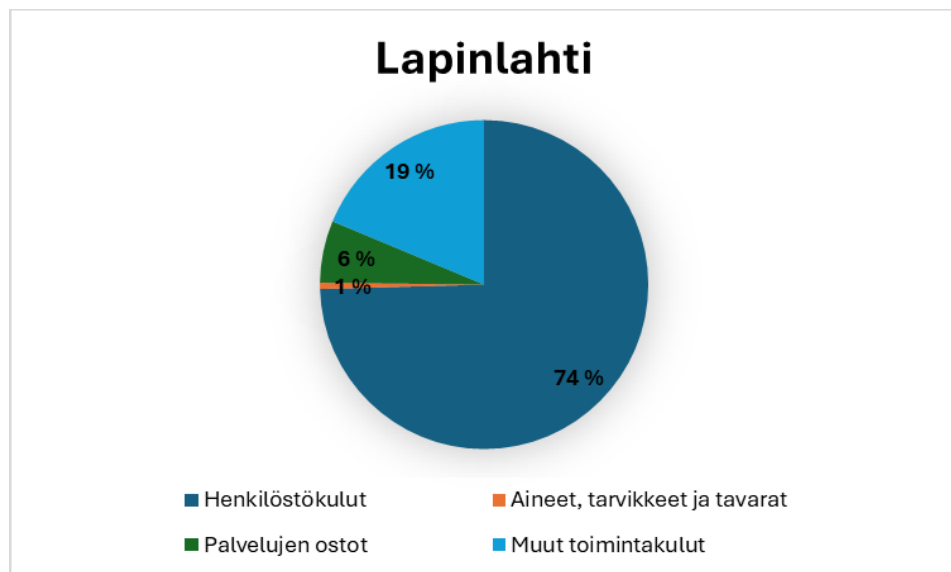
Lapinlahden kansalaisopisto

- Opistomme sijainti Kuopion, Iisalmen ja Siilinjärven läheisyydessä tarjoaa erinomaiset mahdollisuudet tuntiopettajien saamiseen.
- Opistolla on toimivat toimistotilat ja omat opetustilat Lapinlahden kirjastotalolla, mikä luo hyvät puitteet opetukselle. Lisäksi lukion läheisyys tuo lisäarvoa ja mahdollistaa yhteistyön.
- Opettajakunta ja yhteisöllisyys. Opettajakuntamme koostuu asiantuntevista ja sitoutuneista ammattilaisista, jotka edustavat Lapinlahti-henkeä ja tekemisen meininkiä. Useampi päätoiminen opettaja varmistaa opetuksen laadun ja jatkuvuuden.
- Hyvä tiedotus ja yhteydenpito opettajien ja opiskelijoiden välillä on yksi opiston vahvuuksista, ja ketteryys sekä reagointikyky erilaisiin kurssi- ja muihin toiveisiin kuntalaisilta ovat merkittäviä etuja.
- Opisto tarjoaa monipuolisen ja korkeatasoisen opetustarjonnan, joka sisältää myös monipuolisia luentoja. Tämä mahdollistaa laajan oppimisen ja kehittymisen eri aloilla.
- Tavoitettavuus ja viestintä. Toimiston sijainti keskellä kylää tekee tavoitettavuudesta helppoa, ja käytössä on monipuoliset viestintävälineet. Rehtori, opintosihteeri ja enemmistö päätoimisista opettajista asuvat Lapinlahdella, mikä vahvistaa yhteisöllisyyttä ja sitoutumista paikalliseen toimintaan.

Väestöennuste Lapinlahti 2025–2045 (Tilastokeskus)

	Väestö 31.12. (ennuste 2024)		
	Yhteensä	15 - 64	65 -
Lapinlahti			
2025	8 736	4 877	2 731
2030	8 171	4 527	2 713
2035	7 740	4 252	2 628
2040	7 441	4 173	2 435
2045	7 231	4 086	2 318

Lapinlahden kansalaisopiston kulut 2024 (eFina)

Pielaveden-Keiteleen kansalaisopisto

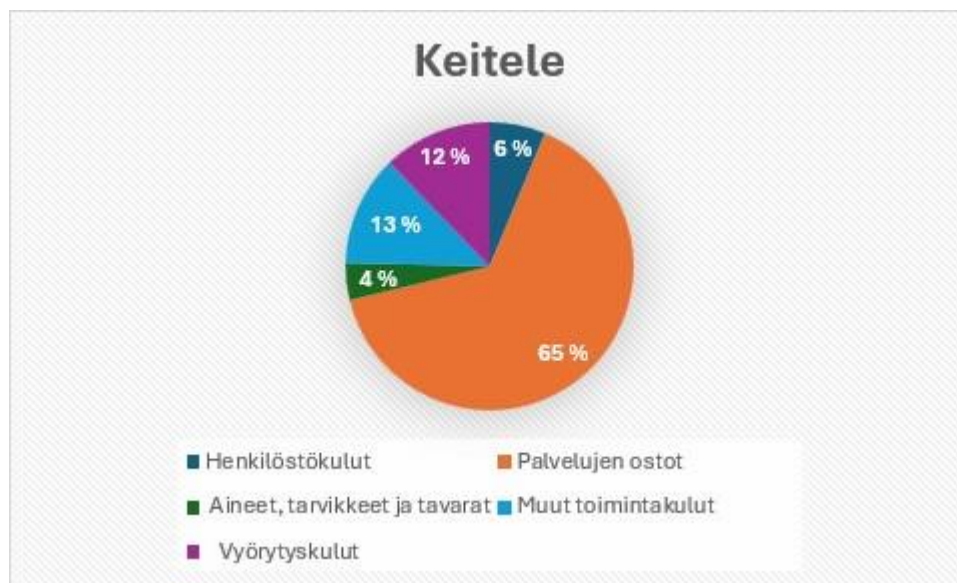
- Pielaveden-Keiteleen vahvuutena on mahdollisimman monipuolinen terveyttä ja hyvinvointia edistävä kurssitarjonta, joka kohdistuu kaikenikäisille kuntalaisille.
- Kuntapari on onnistuneesti toteuttanut yhteisen kansalaisopiston järjestämiä palveluja.

Väestöennusteet Pielavesi ja Keitele 2025–2045 (Tilastokeskus)

	Väestö 31.12. (ennuste 2024)		
	Yhteensä	15 - 64	65 -
Keitele			
2025	1 963	907	855
2030	1 807	800	841
2035	1 683	746	801
2040	1 585	732	722
2045	1 512	716	666
Pielavesi			
2025	3 921	1 850	1 647
2030	3 602	1 630	1 629
2035	3 375	1 503	1 575
2040	3 207	1 468	1 450
2045	3 087	1 440	1 360

Pielaveden kansalaisopistokulut 2024 (www. tutkihallintoa.fi)

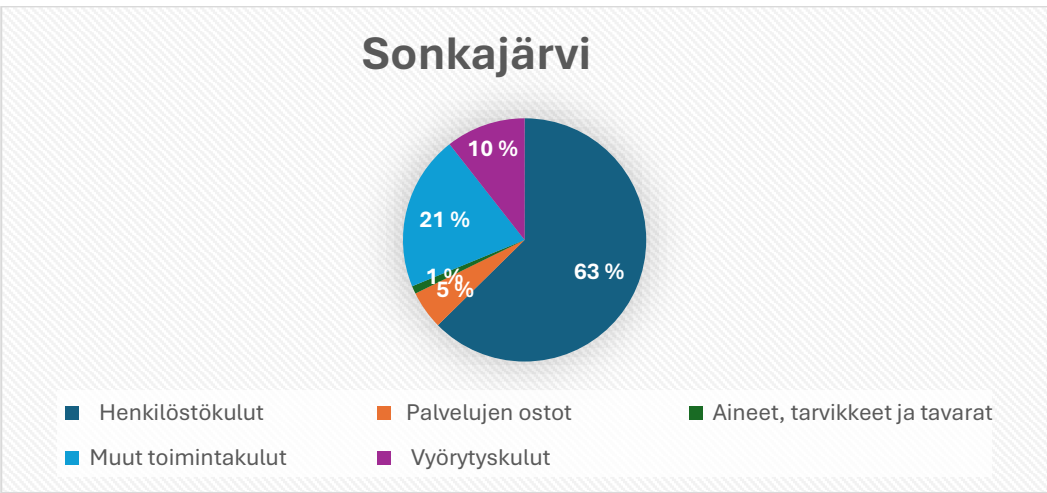
Sonkajärven kansalaisopisto

- Sonkajärven kansalaisopisto on tärkeä osa hyvinvointia ja terveyttä edistävää toimintaa kunnassa. Se tarjoaa matalan kynnyksen toimintaa, jossa ryhmistä liki 30 % toimii haja-asutusalueilla, mikä mahdollistaa osallistumisen kaikille kuntalaisille. Korkeahko osallistumisaste (22% kuntalaisista) kertoo kuntalaisten aktiivisuudesta ja kiinnostuksesta opiston tarjoamia kursseja kohtaan.
- Suomen harrastamisen mallin myötä kansalaisopisto on pystynyt tarjoamaan harrastusmahdollisuuksia alakouluikäisille lapsille, joille osallistuminen harrastuksiin on etäisyyksien tai kustannusten vuoksi haasteellista. Tiivis yhteistyö kirjaston, kansalaisopiston ja kulttuuritoimen välillä mahdollistaa monipuolisen kulttuuritarjonnan kunnassa. Tämä yhteistyö edistää kuntalaisten hyvinvointia ja tarjoaa laajan valikoiman harrastus- ja oppimismahdollisuuksia.
- Yhteistyö lukion kanssa mahdollistaa lukio-opiskelijoille esittävän taiteen opintasuorituksia ja tukee lukio-opiskelijoiden taiteiden välisten produktioiden tuottamista, mikä osaltaan lisää kuntalaisten yhteisöllisyyttä ja kulttuuritarjontaa.
- Kansalaisopisto tukee työnantajia järjestämällä koulutuksia yritysten tai muiden työnantajien taholta nousevista tarpeista (esim. ea- ja järjestyskseenvalvojakoulutukset).
- Yhteistyössä Sonkajärvi Soi -yhdistyksen kanssa vuosittainen musiikkileiri v. 1999 alkaen.

Väestöennuste Sonkajärvi 2025–2045 (Tilastokeskus)

	Väestö 31.12. (ennuste 2024)		
	Yhteensä	15 - 64	65 -
Sonkajärvi			
2025	3 510	1 733	1 397
2030	3 239	1 517	1 404
2035	3 033	1 409	1 341
2040	2 878	1 383	1 224
2045	2 757	1 360	1 128

Sonkajärven kansalaisopiston kulut 2024 (www.tutkihallintoa.fi).

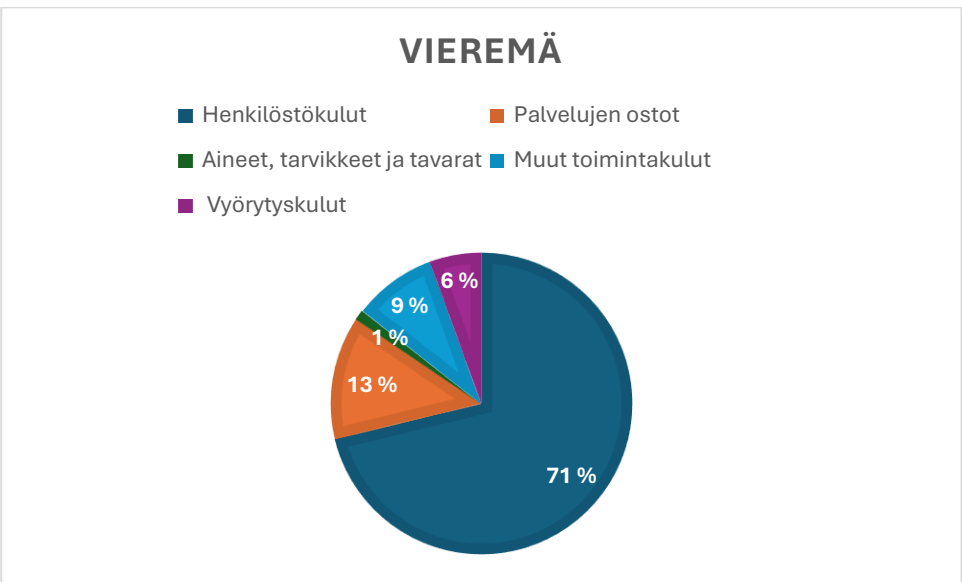
Vieremän kansalaisopisto

- Esittävä taide. Näytelmäryhmä Kuvittelijat koostuu lapsista, nuorista ja aikuisista. Ryhmä rikastuttaa Vieremän kulttuurielämää teatteriesityksillä jouluna ja keväällä.
- Japani-yhteistyön myötä japanilaisten opiskelijoiden ryhmä käy syksyisin ja keväisin pitämässä työpajoja, jotka ovat erityisen suosittuja. Erityisesti lapset, nuoret ja perheet osallistuvat innokkaasti näihin työpajoihin.
- Sotahistoria-ryhmä on tehnyt erittäin arvokasta työtä keräämällä tietoa veteraaneista ja haastatteleamalla heitä. Ryhmässä on noin 50 aktiivista osallistujaa, joista suurin osa on miehiä. Lisätietoja löytyy osoitteesta vieremanveteraanit.fi.
- Yhteistyö teattereiden ja kanteleyhdistyksen kanssa mahdollistaa kesäteatterit ja leirit.
- Äiti/isävuorokäynnin järjestetään hybridimuotoisena.
- Useita liikunnan kursseja tarjotaan hybridimallisina myös sivukylillä, ja opiskelijaminimi on viisi. Kurssimaksut ovat matalat, ja opiskelijamäärät ovat kasvussa, erityisesti työikäiset ovat löytäneet opiston. Opettajien vaihtuvuus on vähäistä, ja he ovat motivoituneita ja päteviä.

Väestöennuste Vieremä 2025–2045 (Tilastokeskus)

	Yhteensä		
	Väestö 31.12. (ennuste 2024)		
	Yhteensä	15 – 64	65 –
Vieremä			
2025	3 280	1 854	993
2030	3 049	1 712	1 008
2035	2 868	1 575	1 013
2040	2 752	1 523	961
2045	2 672	1 483	925

Vieremän kansalaisopiston kulut 2024 (www.tutkihallintoa.fi)

3.3. Henkilöstö

Kuka tietää tehtävästä työstä enemmän kuin työntekijä itse? Työnantaja ja työntekijän tekemän työn tuotoksista nauttiva opiskelija/kuntalainen osaavat täydentää tätä omista näkökulmistaan käsin. Työnantaja/ylläpitäjä tietää taloudellisen panostuksen realiteetit ja työn tavoitetilän. Opiskelija kokee opetuksen tulokset oppimisessaan ja hyvinvoinnissaan. Yhteisö voi arvottaa toimintaa yhteisön näkökulmasta. Kaikki nämä näkökulmat täydentävät toisiaan.

Työn tekemisen mielekkyyden ja tuloksellisuuden kannalta henkilöstön huomioiminen on erittäin tärkeää jokaisessa työn vaiheessa. Ylä-Savon kansalaisopistoselvitystä laadittaessa ei ole mahdollista unohtaa kansalaisopiston henkilöstöä ja henkilöstön tietoa ja näkemyksiä kansalaisopistotoiminnasta Ylä-Savossa. Työ tuntee tekijänsä, ja tekijä työnsä. Tämä on hyvä muistaa myös myöhemmin mahdollisia muutoksia tämänkin kansalaisopistoselvityksen tiimoilta Ylä-Savon kansalaisopistokentällä tehtäessä. Henkilöstö tulee pitää tietoisena, osallisena ja henkilöstöä tulee kuunnella, jotta mahdollinen muutos onnistuisi.

Kuka vastasi ja millaiseen kyselyyn

Ylä-Savon kansalaisopistoselvityksen henkilöstökysely toteutettiin sähköisenä Forms-kyselynä, johon vastattiin sähköpostiin tulleen linkin kautta nimettömästi. Opistojen rehtorit ohjasivat heille tulleen kyselylinkin ja mahdollisesti lyhyet taustiedot kyselystä ja Ylä-Savon kansalaisopistoselvityksestä opistonsa päätoimiselle ja sivutoimiselle henkilöstölle. Kyselyyn saattoi vastata ajalla 25.4.–2.6.2025. Kyselyyn tuli 25.4.–21.5. yhteensä 90 vastausta. Kaikki kuusi kansalaisopistoa ovat vastauksissa kohtuullisen hyvin edustettuina: Vieremän kansalaisopiston henkilöstöstä vastasi kuusi, Lapinlahdelta 27 henkilöstöön kuuluvaa. Muista opistoista vastauksia saatiin tuolta väliltä. Keskimääräinen vastausaika kyselyyn oli 8:07min.

Kansalaisopisto, jossa opetat/työskentelet

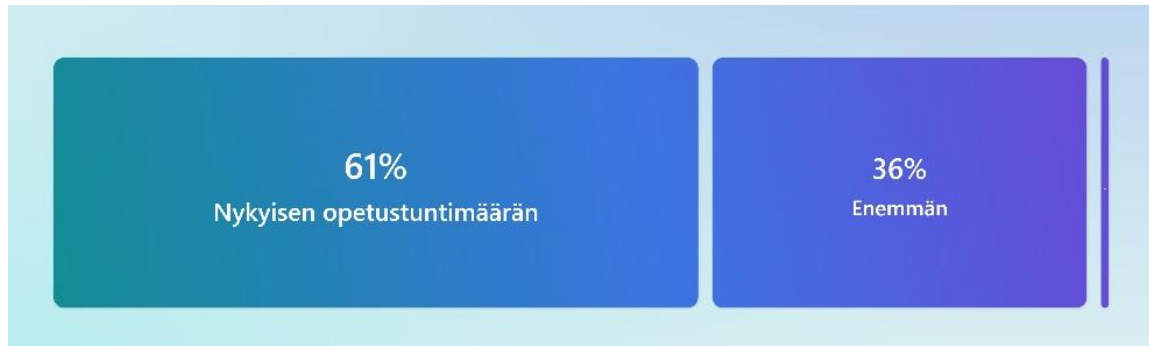

Suurin osa kyselyyn vastanneista opetti vain ”omassa” opistossaan. Reilu kolmannes vastanneista opetti myös muussa kuin omassa opistossaan. Iisalmen kansalaisopistossa tämä näytti olevan vähän muita opistoja yleisempää. Jokunen opetti myös muussa kuin jossakin Ylä-Savon kansalaisopistossa.

Mitä opetat/teet kansalaisopistossa?

Yli puolet vastanneista opetti kädentaitoja, musiikkia tai liikuntaa, jotka ovatkin perinteisesti suurimmat opetusalat kansalaisopistoissa (poikkeuksia löytyy). Myös muilta aloilta oli vastaajia jotakuinkin opetusalojen opettajamäärien suhteessa. Opintosuhteerejä oli vastaajina kaksi.

61% vastaajista oli tyytyväisiä nykyiseen opetustuntimäärään. Reilu kolmannes (36%) haluaisi opettaa enemmän, 2% vähemmän, kun kysyttiin halukkuudesta opettaa enemmän, vähemmän tai nykyisen opetustuntimäärän. Lisälmen, Lapinlahden ja Kiuruveden kansalaisopistoissa vastaajissa oli jonkin verran enemmän enemmän opetusta haluavia kuin Sonkajärven, Vieremän ja Pielavesi-Keiteleen opistoissa. Vaikka suurtenkin, ja varsinkin suurten kansalaisopistojen henkilöstörakenteet poikkeavat suuresti keskenään (vrt. opistoverrokkikysely), vallalla oleva käsitys on, että opetustuntimäärältään suuremmassa kansalaisopistossa mahdollistuisi suuremmat opettajakohtaiset opetustuntimäärät opettajien kiertäessä työssään useammassa opetuspaikassa opettamassa/ohjaamassa. Tämä vuorostaan mahdollistaisi useamman päätoimisen opettajan työskentelemisen ympärivuotisesti. Samalla tämä toki vähentäisi muutaman opetustunnin viikossa opettavien sivutoimisten tuntiopettajien paitsi tarvetta niin myös työmahdollisuuksia lukuvuoden aikana.

Opistovahvuudet, -painotukset ja hyvinvointiteot

Kysyttäessä oman kansalaisopiston vahvuuksia, näiksi nimettiin erityisesti alla olevat asiat. Näistä erityisesti matala kynnys ottaa yhteyttä, ketteryys ja paikallisuus liitetään usein pienen kansalaisopiston vahvuuksiksi.

- Johto, hallinto, matala kynnys ottaa yhteyttä
- Opistokoko: Ketteryys, reagointi, paikallisuus
- Ilmapiiri ja yhteistyö, ihmisläheisyys, joustavuus
- Opetustarjonnan monipuolisuus ja runsaus

Kun henkilöstökyselyssä kysyttiin, mitä omaleimaisia painotuksia vastaaja kokee kansalaisopistollaan olevan toiminnassaan, vastauksissa painottuivat seuraavat asiat:

- Tarjonnan monipuolisuus, kaikkien huomioiminen, myös lapset
- Paikallistuntemus
- Kulttuuritarjonta, luennot ja Harkkakerhot
- Kansainvälisyys

On myös huomionarvoista, että osa kyselyyn vastaajista ei kokenut opistonsa toiminnassa olevan tunnistettavia omaleimaisia painotuksia.

Kysymykseen, mitä kansalaisopistosi tekee kuntalaisten hyvinvoinnin parantamiseksi, saaduista vastauksista nousivat esille ainakin seuraavat näkökannat. Vastauksissa huomioidaan opiskelijoiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaaminen mutta osallistumisesta nouseva yhteisöllisyys ja opistotoiminnan sosiaalinen merkityksellisyys koetaan tätäkin suuremmaksi kuntalaisten hyvinvointia tukevaksi ja edistäväksi hyvinvointiteoksi.

- Monipuolinen opetustarjonta antaa mahdollisuuksia oppia, kehittää itseä, harrastaa ja tilaisuuden sosiaaliseen kanssakäymiseen.
- Harrastamisen, koulutusten, luentojen, tapahtumien merkitys suuri ja monipuolinen (fyysinen, henkinen, sosiaalinen hyvinvointi)
- Kuntalaisten aktivointi ja yhteisöllisyys

Opistohaasteet ja muutosajatukset kohti tulevaa kansalaisopistotoimintaa Ylä-Savossa

Kun henkilöstökylässä kysyttiin kyselyyn vastaavan kansalaisopiston haasteista, opistohaasteiksi vastaajat nostivat seuraavat asiat:

- Valtion- ja kuntatalous: Opetustuntileikkaukset ja opintomaksukorotukset
- Väestörakenne ja -määrä: Osallistujien vähyys/kurssien peruuntuminen, opettajien saatavuus
- Opetustila- ja työvälinehaasteet

Julkisen talouden kiristyttyä 2020-luvulla kunnat ovat valtakunnallisesti joutuneet reagoimaan tähän. Valtio on leikannut kansalaisopistojen ylläpitäjien saamia valtionosuuksia. Rajuin leikkaus osui vuoteen 2024. Osa ylläpitäjistä on reagoinut tehtyihin leikkauksiin nopeammin, osalla tarve reagoida ei ole ollut niin akuutti – osalla mahdolliset opetustuntileikkaukset / opintomaksukorotukset ovat tulossa parin seuraavan vuoden aikana (verrokkiopistokysely). Myös suuret kaupungit joutuvat huomioimaan talouden kiristymisen, millä on vaikutuksensa myös suurien kansalaisopistojen ja seutuopistojen talouteen ja toimintaan. Esimerkiksi Lapinlahdella kuntataloutta on sopeutettu nopealla aikataululla: kansalaisopistotoiminnasta on 2020-luvulla päätetty leikata kolme kertaa 1.000 opetustuntia ja samalla opintomaksuja on nostettu erittäin merkittävästi. Tällä on ollut vaikutuksensa kuntatalouteen mutta samalla myös opistotoiminnan vaikuttavuuteen opetustunti- ja opiskelijamäärien pientymisen myötä. Opintomaksutulojen leikkaannuttua kuntaosuus ei ole kehittynyt toivotun mukaisesti.

Myös väestökehitys ja väestörakenne haastaa kansalaisopistoja ja niiden ylläpitäjiä lähes valtakunnallisesti. Väestö vähenee maantieteellisesti katsoen lähes koko Suomessa, väestö valuu maakuntakaupunkien kautta etelän suurimpiin kasvukeskuksiin ja maaseutu autioituu. Samalla väestö ikääntyy syntyvyyden edelleen laskiessa. Maahanmuutto Ylä-Savoon on ollut vähäistä. Pitovoima maahanmuuttajien kohdalla on ollut heikkoa. Suomessa ollaan heräämässä keskusteluun siitä, tuleeko Suomi pitää maantieteellisesti kattavasti asuttuna vai keskitetäänkö voimavarat kasvukeskuksiin. Kansalaisopistot ovat viime vuosikymmeninä olleet toimijoita, joiden kautta kunnat ja kaupungit ovat voineet toimintaa ja palveluja viedä taajamien ulkopuolelle luontokylille ja siten tukea kuntalaistensa elämää ja hyvinvointia harvaan asutulla maaseudulla. Tässä kansalaisopistokohtaiset pienemmät ryhmäkoot ovat olleet avainasemassa. Myös kylien äänen kuuluminen ja opistojohdon ja koko kunnan tahtotila tarjota toimintaa taajamien ulkopuolelle ovat ratkaisevia seikkoja.

Kyselyssä tiedusteltiin myös, miten vastaajat muuttaisivat kansalaisopistojensa toimintaa/tarjontaa. Suuri osa ei nähnyt muuttaisi suuremmin mitään. Yksittäisiä ehdotuksia tuli toisaalta runsaasti. Näitä

olivat mm. kurssit lapsille ja perheille, lyhtykurssit, (etä)luennot ym. Kurssien markkinoinnissa esim. somessa koettiin olevan useammankin vastaajan mielestä parantamisen varaa ja tarvetta nähtiin yhteismarkkinointiin yli kuntarajojen. Myös liikunnan opetuksen lisäämistä toivottiin useamman vastaajan toimesta. Muutamassa vastauksessa huolehdittiin opintotarjonnan monipuolisuuden säilyttämisen puolesta.

Viimeisenä vapaakenttäkysymyksenä henkilöstökyselyssä kysyttiin, miten kansalaisopistotoiminta toteutuisi parhaiten Ylä-Savossa. Eniten kannatusta sai yhteistyön lisääminen Ylä-Savon kansalaisopistojen välillä: Yhteisten, samojen opettajien liikkuminen yli kuntarajojen toisi opettajille enemmän työtä, laatua opetukseen ja runsautta opetustarjontaan. Yhteinen kurssimarkkinointi tehostaisi kurssien toteutumista ja lisäisi palvelua eri kunnissa. Yhteistyötä nähtiin voitavan tehdä myös kurssisuunnittelussa ja tätä kautta hioa opetustarjontaa. Lisää verkkokursseja ja yhteisiä tilaisuuksia ja tapahtumia. Osa vastaajista ei tarkemmin määritellyt tai osannut yksilöidä, mitä yhteistyön lisääminen käytännössä tarkoittaisi.

Nykyinen toimintamalli sinällään, eli eri kuntien itsenäiset kansalaisopistot nykytilassaan, sai seuraavaksi eniten kannatusta. Itsenäisen lähipalvelun arvoa ja nykytilan toimivuutta korostettiin. Tämä kertonee henkilöstön työtyytyväisyydestä mutta myös henkilöstön tuntemuksesta, miten toiminta sujuu nykymuodossaan. On muistettava, että suurin osa henkilöstöstä on myös kansalaisopistopalvelun (ainakin potentiaalista) asiakaskuntaa. Toki mukana voi olla muutospelkoa.

Kannatusta tuli vähän myös yhteiselle Ylä-Savon kansalaisopistolle. Kukaan ei määritellyt vastauksessaan, mitkä opistot nykyisistä siihen kuuluisivat. Ajateltiin, että ”yhdistämällä esim. hallintoa, jäisi enemmän resursseja opetuksen toteuttamiseen”. Nyt useassa kansalaisopistossa työskentelevä tuntiopettaja säästyisi tällöin kurssisuunnittelulta eri opistoihin ja usean työsopimuksen tekemiseltä.

Nopeat tähti-arviot

Henkilöstökyselyn lopuksi vastaavat saivat arvioida, miten annetut väittämät vastasivat oman kansalaisopiston nykytilaa. Tähtiä saattoi antaa 1–5 kpl (periaatteessa jopa myös nolla, eli väittämän saattoi myös hypätä yli).

Käytetty arviointitapa on nopea täyttää ja tarkistaa, mutta siinä on omat haasteensa. Kolme lisälmen, yksi Kiuruveden ja yksi Lapinlahden kansalaisopiston henkilöstöön kuuluvaa oli jättänyt osan väitteistä arvioimatta. Yksi Lapinlahden kansalaisopiston henkilöstöön kuuluva oli antanut jokaisesta väitteestä yhden tähden, vaikka sanalliset arviot olivat hyvät.

Ylä-Savon kansalaisopistojen saamat arviot ovat kautta linjan erinomaiset. Vaihtelua on jonkin verran, mutta henkilöstön näkemys on selvä ja yhteneväinen. Pitää kuitenkin muistaa, että kyselyyn ei luonnollisesti vastannut syystä tai toisesta kaikki henkilöstöön kuuluvat. Ylä-Savon kansalaisopistoja ei myöskään voida asettaa saatujen tulosten mukaan paremmuusjärjestykseen – kysely ei ota huomioon läheskään kaikkia näkökantoja eikä otanta ole riittävä. Kansalaisopistojen saamien tähti-arvioiden keskiarvot olivat seuraavat: Iisalmi 4,09, Kiuruvesi 4,30, Lapinlahti 4,67, Pielavesi-Keitele 4,02, Sonkajärvi 4,77, Vieremä 4,53.

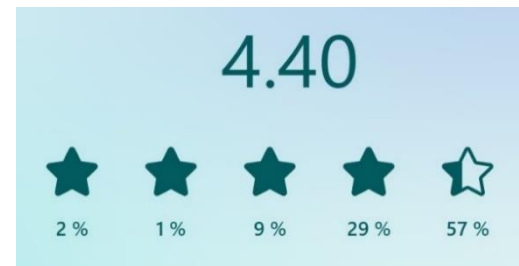
Väite 1: Kansalaisopistosi toiminta on ajan tasalla.

Iisalmi	4,06
Kiuruvesi	4,08
Lapinlahti	4,56
Pielavesi-Keitele	4,00
Sonkajärvi	4,63
Vieremä	4,17

Väite 2: Työyhteisösi toimii hyvin.

Iisalmi	3,81
Kiuruvesi	4,09
Lapinlahti	4,67
Pielavesi-Keitele	4,00
Sonkajärvi	4,79
Vieremä	4,67

Väite 3: Kansalaisopistoasi johdetaan hyvin.

Iisalmi	4,13
Kiuruvesi	4,33
Lapinlahti	4,74
Pielavesi-Keitele	4,11
Sonkajärvi	4,79
Vieremä	4,50

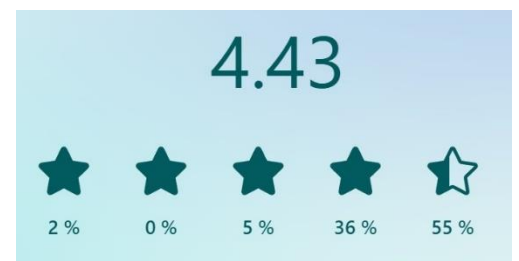
Väite 4: Olet ylpeä työstäsi ja työpaikastasi.

Iisalmi	4,33
Kiuruvesi	4,83
Lapinlahti	4,74
Pielavesi-Keitele	4,00
Sonkajärvi	4,89
Vieremä	4,83

Väite 5: Olet tyytyväinen kansalaisopistosi toimintaan.

Iisalmi	4,13
Kiuruvesi	4,17
Lapinlahti	4,65
Pielavesi-Keitele	4,00
Sonkajärvi	4,74
Vieremä	4,50

3.4. Vahvuudet ja haasteet

Ylä-Savon kansalaisopistojen **vahvuudet** on selvityksessä kuvattu ensisijaisesti opistojen rehtorien kuvaamina. Millään opistolla ei ole käytössään erityisiä laadunarviointityökaluja. Toimintaa ja laatua arvioidaan itsearvioinnilla, henkilöstökyselyillä ja asiakaspalautteen perusteella.

Kaikki selvityksessä mukana olevat kansalaisopistot kuvasivat toimintansa olevan joustavaa, nopeasti reagoivaa ja hallinnoltaan ketterää. Rehtorien harkintavallan kurssien toteutumisessa ja tietyissä opintomaksuissa katsottiin palvelevan toiminnan tavoitteita hyvin. Kansalaisopistot kokivat olevansa helposti saavutettavia ja vuorovaikutus asiakkaiden kanssa on välitöntä. Kussakin opistossa koettiin, että opisto pystyy hyvin vastaamaan kuntalaisten koulutustarpeisiin. Kansalaisopistojen nähtiin olevan merkittävä osa myös kuntien kulttuuritoimintaa. Kansalaisopiston toiminnan katsottiin edistävän yhdenvertaista osallisuutta ja mahdollistavan harrastusmahdollisuuksia myös taajaman ulkopuolella asuville. Erityisesti vahvuutena katsottiin olevan sen, että kukin opisto pysyi tarjoamaan ja itsenäisesti järjestämään juuri niitä kursseja ja muuta toimintaa, mikä koettiin omassa kunnassa merkitykselliseksi.

Myös kansalaisopistojen kohtaamat **haasteet** koettiin pääasiassa samankaltaisiksi eri kunnissa. Valtionosuuksien leikkaukset ja kuntatalouden rahoituksen väheneminen voivat johtaa kurssitarjonnan supistumiseen ja kurssimaksujen nousuun, mikä puolestaan voi vähentää opiskelijoiden osallistumista kursseille. Opettajien löytäminen ja rekrytointi voi olla haastavaa, erityisesti erikoistuneiden taiteen ja käsityön opettajien osalta. Väestön väheneminen ja ikääntyminen vähentävät opiskelijoiden määrää ja vaikuttaa kurssien kysyntään. Pitkät etäisyydet voivat vaikeuttaa opiskelijoiden osallistumista ja opettajien rekrytointia, mikä saattaa vähentää kurssien toteutumista. Taito Ylä-Savon toiminnan loppuminen voi vaikuttaa negatiivisesti paikalliseen kulttuurielämään ja vähentää käsityön harrastusmahdollisuuksia. Hallinnon keskittyminen voi johtaa siihen, että päätöksenteko siirtyy kauemmas paikallisista tarpeista, mikä voi vaikeuttaa paikallisten erityispiirteiden huomioimista sekä tuoda toimintaa lisää byrokratiaa ja vähentää toiminnan joustavuutta.

4. Opistomalleja Suomesta

4.1. Caset Jokilatva, Sotkamo ja Pieksämäki

Ylä-Savon kansalaisopistoselvityksessä 2025 tehtiin vertailua muihin kansalaisopistoselvityksiin ja tehtyihin opistoyhdistyksiin Suomessa. Kyseisten kolmen kansalaisopiston taustatiedot ovat peräisin opistojen kotisivuilta ja haastatteluista opistojen rehtorien kanssa. Pieksämäen seutuopistoa on käsitelty lisää myöhemmin luvussa 4.2. Mallit isomman kansalaisopiston perustamiseksi.

Jokilatvan opisto

Jokilatvan opisto on Nivalan, Haapajärven, Pyhäjärven ja Reisjärven alueella toimiva kansalaisopisto. Jokilatvan opiston sijaintikunta ja hallinnollinen keskus on Haapajärvi. Kansalaisopistolla on yksi rehtori ja 10 päätoimista opettajaa sekä 12 päätoimista tuntiopettajaa. Kullakin paikkakunnalla toimii palvelusihteeri. Valtionosuustunteja opistolla oli 15 214 ja kaikkiaan opetustunteja 17 600 (v. 2021).

Sotkamon kansalaisopisto

Sotkamo on tuottanut palveluita naapurikunta Kuhmoon jo vuodesta 2016 lähtien. Niin ikään myös Paltamo on tuottanut kansalaisopistopalvelut Ristijärvelle. Paltamon ja Sotkamon kansalaisopistot ovat valmistelleet yhdistymistä, jonka myötä Sotkamon kansalaisopisto alkaa toteuttaa kansalaisopistopalveluita sekä Paltamon että Ristijärven kunnissa elokuusta 2025 alkaen kuntien välisellä sopimuksella. Sotkamon kansalaisopisto hakee opetus- ja kulttuuriministeriöltä ylläpitämisluvan laajentamista vuoden 2026 alusta. Sotkamo on tuottanut myös Kuhmon kansalaisopistopalvelut v. 2016 alkaen.

Yhdistyvän opiston opetustuntimäärä tulee olemaan 14 000–17 000 välillä. Kansalaisopiston rehtorina toimii sivistysjohtaja–kansalaisopiston rehtori, joskin jatkossa neljä opistoa tulee edellyttämään kokoaikaisen kansalaisopiston rehtoriuden.

Pieksämäen seutuopisto

Pieksämäen alueen opistot yhdistyivät v. 2008. Nykyisin opetustunteja on keskimäärin 15 000. Hallinnosta vastaa yksi rehtori sekä apulaisrehtori/suunnittelijaopettaja. Toimistohenkilökuntaa on 1,5 ja suunnittelijaopettajia 5, lisäksi yksi virkaopettaja.

Jokilatvan, Sotkamon ja Pieksämäen rehtoreiden näkemyksiä yhdistymisistä

Haastatteluiden ja kyselyn perusteella kokemukset opetuksen yhdistymisistä olivat pääosin hyvin myönteisiä. Vaikka taloudelliset näkökulmatkin tunnistettiin, nousi laadullinen toiminnan kehittyminen vahvasti esiin. Opistojen kurssitarjonnassa myös näkyi ”ajassa eläminen”. Ohessa eri rehtorien kokemuksia yhdistymisistä:

- Yhden opiston mallissa hyödynnetään tuntiopettajien osaamista, jolloin samoja kursseja voidaan järjestää eri paikoissa. Suunnittelijaopettajat suunnittelevat kursseja tasapuolisesti eri puolille opiston toimialuetta.
- Yhdistäminen on säästänyt hallinnon kustannuksia, kun aiemmin oli kaksi rehtoria ja tuplamäärä toimistohenkilökuntaa. Asiakkaat ovat tyytyväisiä palveluun, ja laajempi organisaatio turvaa myös reuna-alueiden kurssitarjonnan. Opetusta järjestetään jopa kirjastoautossa, jos kylillä ei ole kokoontumistilaa.
- Yhdistymisellä varmistetaan vapaan sivistystyön monipuolinen ja kehittyvä tarjonta myös tulevaisuudessa. Yhdistymisen myötä asukkaille tarjoutuu entistä kattavampi ja monipuolisempi kurssitarjonta. Kurssivalikoima laajenee sekä sisällöllisesti että maantieteellisesti, kun käytössä on laajempi opettajaverkosto ja monipuolisia tiloja useista kunnista. Opetusta järjestetään jatkossakin sekä lähikursseina että etäopetuksena, mikä mahdollistaa osallistumisen joustavasti eri kuntien alueella.
- Vapaan sivistystyön rahoitukseen kohdistuneet valtionosuuksien leikkaukset ovat kiristäneet toimintaympäristöä, ja yhteistyöllä voidaan vastata näihin haasteisiin tehokkaammin. Hallinnollisten rakenteiden yhdistäminen vähentää päällekkäisyyksiä ja tuo säästöjä, jotka voidaan kohdentaa opetuksen kehittämiseen ja kuntalaisten palveluihin. Nykyinen yhteistyö mm. Te-palveluiden kanssa sekä kotouttamisen osalta voi laajentua. Yhdistymisen myötä vapaan sivistystyön toimintaedellytykset vahvistuvat ja alueellinen yhteistyö tiivistyy – samalla varmistetaan palveluiden jatkuvuus ja saavutettavuus myös muuttuvassa väestökehityksessä.

- Palvelujen laatu on parantunut laajemmalla alueella arvioitujen hyvien käytäntöjen ansiosta. isommassa opistossa voidaan luoda suunnittelu- ja kehittämistyöryhmä, joka kokoontuu 5-6 kertaa vuodessa rehtorin johdolla
- Neljän kansalaisopiston yhteenlasketut kustannukset olisivat erikseen toimiessaan huomattavasti suuremmat.
- Henkilöstöresursseja voidaan hyödyntää tehokkaammin, tarjota päätoimisuuksia ja sekä tunteja tuntiopettajille, mikä lisää opiston houkuttelevuutta rekrytoinnissa. Toimintaprosessit ovat kehittyneet huomattavasti, vanhoja malleja jalostettu ja uusia luotu. Asiakaspalaute on pääosin erinomaista, toiveet pyritään huomioimaan lukuvuosisuunnittelussa. Hallinnon sijainti ei nouse esiin asiakaspalautteissa, mikä viittaa siihen, että sillä ei ole juurikaan merkitystä asiakkaiden näkökulmasta.

4.2. Mallit isomman kansalaisopiston perustamiseksi

Vertaamalla toimintayksikön toimintoja ja tunnuslukuja toisten vastaavien yksikköjen toimintoihin ja tunnuslukuihin voidaan saada arvokasta tietoa toiminnan tilasta ja mahdollisuuksista, sen vaikuttavuudesta ja kustannuksista. Samalla voidaan saada myös pohjatietoa ja reunaehdoja, jotka kannattaa ottaa huomioon, jos nykyistä toimintaa päätetään muuttaa johonkin suuntaan.

Ylä-Savon kansalaisopistoselvityksessä toteutettiin verrokkiopistokysely. Kyselyyn otettiin mukaan Opetushallituksen valtiosuosussovelluksesta 2024 kymmenen kansalaisopistoa. Kahdesta opistosta ei vastattu ja tilalle valikoitu yksi kansalaisopisto lisää. Verrokkikyselyyn vastasi yhteensä yhdeksän kansalaisopistoa, joiden opetustuntimäärät (v. 2024) vaihtelivat välillä 13 600–46 000t (valtiosuosustunnit n. 10 200–36 900t ja toiminta-alueet n. 12 800–153 300 asukasta). Suurimmassa eli Wellamo-opistossa on mukana seitsemän kuntaa. Jos Ylä-Savon kuusi nykyisin itsenäistä kansalaisopistoa yhdistettäisiin, muodostuisi kansalaisopisto (työnimi Ylä-Savon Kuusikko), jonka opetustuntimäärä olisi v. 2024 pohjalta n. 35 200t (asukasluku 49 600). Jos yhteen liitettäisiin Iisalmen, Kiuruveden ja Lapinlahden kansalaisopistot, uuden kansalaisopiston opetustuntimäärä olisi n. 25 000t (v. 2024). Jos taas Iisalmen ja Kiuruveden kansalaisopistot liitettäisiin yhdeksi opistoksi, tuntimäärä olisi v. 2024 pohjalta n. 18 300t.

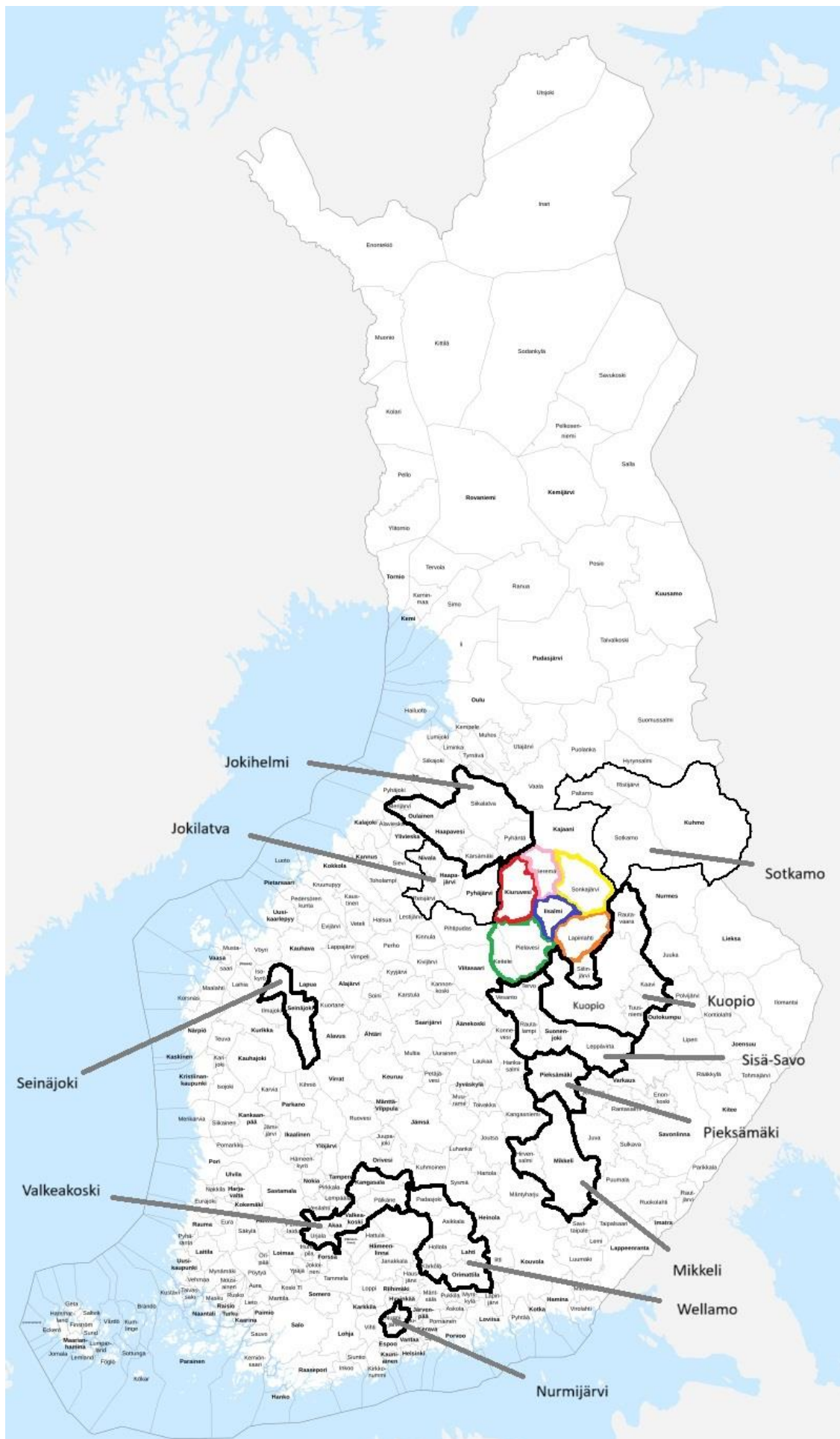
Verrokkikyselyssä olivat mukana Jokihelmen opisto, Kuopion kansalaisopisto, Mikkelin kansalaisopisto, Nurmijärven kansalaisopisto, Pieksämäen seutuopisto, Seinäjoen kansalaisopisto, Sisä-Savon kansalaisopisto, Valkeakoski-opisto ja Wellamo-opisto. Kyselyyn valitut kansalaisopistot ovat suuria yhden tai useamman kunnan kansalaisopistoja (+ yksityinen Nurmijärven opisto). On hyvä muistaa, että Suomessa toimii 174 kansalaisopistoa, joista 131 opistossa vos-tunteja oli v. 2024 alle 10 000 (39:llä yli 10 000 vos-t). Lisäksi Suomessa toimii kolme koulutuskuntayhtymää.

Verrokkiopistokyselyyn valittiin nyt isoja opistoja, mutta kansalaisopistotyötä tehdään Ylä-Savon kaltaisessa maaseutumaisessa toimintaympäristössä useimmin pienissä kuin verrokkiopistojen kaltaisissa suuremmissa yksiköissä. Opistoyhdistymisten suhteen on Suomessa viime vuosina ollut kohtuullisen maltillista.

Tehty verrokkiopistokysely muodostui kahdesta osasta, tunnusluku- ja talouskyselystä sekä rehtorihaastattelusta. On muistettava, että verrokkikyselyn talousluvut perustuvat opistojen rehtorien antamiin lukuihin – ne eivät todennäköisesti ole täysin vertailukelpoisia. Osallistuneiden kansalaisopistojen rehtorit vastasivat kyselyyn ja keskustelivat opistoasioista mielellään ja useampi tarjosi apua jatkossa, mikäli opistoselvitys johtaisi opistoyhdistymisiin. Kyseisten opistojen yhteistyö-

/kunta-/perustamissopimukset toisivat ensi arvoisen tärkeää tietoa ja pohjan uuden kansalaisopiston muodostamiseksi.

Verrokkiopistokyselyn ja -haastattelujen rinnalla haastateltiin 16.5.2025 Kansalaisopistojen Liiton toiminnanjohtaja *Jaana Nuottasta*. Nuottanen kertoi olevansa yllättynyt mutta toisaalta ilahtunut ajatuksesta liittää kaikki Ylä-Savon kansalaisopistot toisiinsa. Ylä-Savossa toimii monta pientä opistoa ja alue on iso. Pienillä opistoilla on pienet resurssit vastata valtakunnallisiin aihioihin ja haasteisiin. Opetus- ja kulttuuriministeriö ei ollut vielä linjannut/kohdentanut päätettyjä/tulevia sivistyksen leikkauksia. Leikkaukset eivät mahdollisesti kohdistu tällä kertaa vapaan sivistystyön valtiosuustunteihin, mutta keskusjärjestöt ja KoL voivat olla suunnitelmissa, samalla oppilaitosmuotojen kirjoa tultaneen tarkastelemaan. Mikä on kansalaisopistojen tulevaisuus? Jaana Nuottasen mukaan pitää ajatella pitkälle tulevaisuuteen, pohtia alueiden elinvoimaisuutta Suomessa. Kansalaisopistot tulisi saada tehokkaammin mukaan työvoima- ja kotouttamispalveluja uudelleen organisoitaessa. Muutos- ja murrosvaiheet voivat tarjota kansalaisopistoille mahdollisuuksia ja uhkakuvia. Nuottanen pitää tärkeinä harkittuja ja riittävän pitkäkestoisia sopimusneuvotteluja ja joidenkin suurten opistojen rehtoreiden konsultointia, mikäli yhdistymisasiassa edettäisiin. Jos yhteinen opisto sitten syntyisi, olisi hyvä tehdä johto- tai neuvottelukunta, johon kaikki mukana olevat tahot lähettäisivät hyvän edustajan huolehtimaan opiston statuksesta ja merkityksestä.

Verrokkit ominaispiirteinen

Tähän on poimittu tärkeimpiä verrokkiopistokyselyn rehtorihaastatteluista nousseita huomioita. Verrokkiopistojen tunnus- ja talousluvut on esitetty näiden jälkeen olevassa taulukoissa.

Jokihelmen opisto

Isäntäkunta Haapavesi + Kärsämäki, Merijärvi, Oulainen, Pyhäntä ja Siikalatva

Historia ja henkilöstö: Yhteiselo vuodesta 2008, minkä jälkeen mukaan tullut Siikalatva v. 2011. Nyt kolme opistosihteerä, jotka kaikki Haapavedellä. Oulaisissa suunnitteli ja opettaja ja silloin tällöin rehtori. Opistosihteerit jakaneet opistokuntavastuut. YT-neuvottelut syksyllä 2024: Kaksi päätoimista pois. Johtokunta, jossa eri määrä edustajia kustakin kunnasta.

Talous: Jokaisella kunnalla omat rahat! Jokainen kunta vastaa omista opetustiloistaan, välineistään, opettajien työmatkoista ym. Kaikki vos-tuntimäärät jaetaan kuuteen osaan kahden vuoden takaisin tuntitoteuman mukaan. Kunnat voivat nostaa halutessaan kuntaosuutta ja ostaa lisää opetusta oman prosentuaalisen osuutensa lisäksi. Joka syksy kuntaneuvottelut: kuntarahan määrä ja mitä opetusta halutaan missäkin kunnassa.

Mukana ajassa: Taiteen perusopetusta, Vaalipaneelit yhteistyössä yrittäjäyhdistysten kanssa, Kapoksia pidetty esillä, mutta ei suoritettu, opintopistesuorituksia on tehty ja Koski-järjestelmä käytössä, Suomen kieltä ulkomaalaisille -kurssit (yritykset maksaneet kurssimaksuja), Harrastamisen Suomen mallissa tuntiopettajia mukana, ei koordinoitua, oma Erasmus+-hanke kesästä 2024 (9 liikkuvuutta) + Meri-Pohjolan hankkeessa mukana, LAKE-hanke LATUA!

Ajatuksia: Luottamushenkilöillä monenlaista näkökulmaa toiminnasta ym., kun mukana suurempia ja pienempiä kuntia. Keskustelulla ja yhteistyön rakentamisella ja siitä päättämisellä tärkeä rooli, pelisäännöt tehtävä selviksi. Tämä työllistää mutta antaa mahdollisuuksia, tuo luottamusta. Taloudellisesti kannattavaa tehdä opistotyötä keskitetysti, mutta välimatkat haastavat, ja pelisäännöt selviksi. Opettajat voivat saada opetusta enemmän ja laatu helpompi varmistaa. Toiminnan muuttaminen vaatii aina työtä.

Kuopion kansalaisopisto

Isäntäkunta Kuopio + Kaavi, Rautavaara ja Tuusniemi

Historia ja henkilöstö: Koillis-Savon kansalaisopisto liittynyt aiemmin, järjestää opetuksen kolmelle paikkakunnalle. Neuvottelut Siilinjärven kanssa kariutuivat loppusuoralla. Aluevastaavat kaikissa sopimuskunnissa: Paikallistuntemus säilynyt eri alueille. Kuntaneuvottelut tammikuussa: Rehtori ja sivistysjohtajat. Malli toiminut hyvin. Pitää olla hyvät suhteet ja hyvät henkilöt, jotta homma toimii. Suurempi päätoimisten määrä mahdollistaa hanketyön ym. osallistumisen ja vastaamisen ajan haasteisiin.

Talous: Ison kaupungin plussat ja miinukset: Byrokratiaa ja hitaampaa päätöksentekoa? Toisaalta leveämmät hartiat ja puskuria paineita kohtaan.

Mukana ajassa: Taiteen perusopetusta, yhteistyötä elinkeinoelämän, yritysten suuntaan: tilauskursseja, tyhy-toimintaa, työllisyyttä edistävää koulutusta (yhteiskuntaorientaatio), KAPOS-

merkit ja Koski käytössä, maahanmuuttajien koulutusta ollut paljon, nyt rooli avoinna, koordinoi Harrastamisen Suomen mallia Kuopiossa, LAKE- ja Erasmus+ -hankkeita.

Ajatuksia: Hyvässä ilmapiirissä hyvä pohtia eri vaihtoehtoja Ylä-Savossa. OPH muuttamassa mahdollisesti valtionosuuden määrätymisperusteita. Nopea muutos opistotoiminnassa voisi antaa paremmat mahdollisuudet, isommat hartiast vastata valtion taholta tuleviin muutoksiin. Toisaalta, jos muutokset valtion taholta, esim. valtionosuudet enemmän osaamisperusteisuuden pohjalta, tulevat nopeasti, voisi olla haastavaa, että organisaatiomuutos ja valtakunnallinen muutos olisivat päällä samaan aikaan.

Mikkelin kansalaisopisto

isäntäkunta Mikkelin + Hirvensalmi

Historia ja henkilöstö: Rehtori aiemmin rehtorina Järvi-Saimaan kansalaisopistossa (Sulkava + Rantasalmi ja Juva), joka oli muodostettu RaJuPuSu-opiston jälkeen. RaJuPuSu hajosi erimielisyyksiin (Puumala erosi). Rehtorin työhön kuuluu osallisuus ml. avustukset.

Talous: Mikkelin kansalaisopistossa ei tehdä sopimusta tunneista etukäteen, laskutus tehtyjen opetustuntien mukaan. Sopeuttamisohjelma tulossa 2024–2026 eli -50.000e v. 2026.

Mukana ajassa: Taiteen perusopetus vahvaa, yhteistyötä elinkeinoelämän, yritysten suuntaan ei vielä, mutta myyntipalveluna opetusta, käytössä Koski ja tarjolla opintopisteytettyjä kielten kursseja mutta ei KAPOS-merkkejä, sovittu kielikurssien jaosta Otava-opiston kanssa, muutama työelämän ulkopuolisille tarkoitettu kielikurssi, ei ole mukana Harrastamisen Suomen mallissa.

Ajatuksia: Vaihtoehtona opistojen yhdistymiselle voisi olla ”Itäinen opistopiiri ry”, joka voisi syventää kansalaisopistojen yhteistyötä ja hakea erilaisia rahoituksia rekisteröitynä yhdistyksenä.

Kansalaisopiston / vapaan sivistystyön oppilaitoksen yhdistäminen muun tyyppiseen isompaan koulutuksen järjestäjään kuten ammatilliseen puoleen, vaarantaisi vapaan sivistystyön jatkumisen.

Nurmijärven opisto

Historia ja henkilöstö: Yksityinen, ei kunnallinen opisto! Matala organisaatorakenne, tehokkuus. Kunnalliset yhteistyötahot puuttuvat, rehtori hoitaa kaiken.

Talous: Talous pyörii kuin yrityksessä, taustalla ei ole kunnan budjettia

Mukana ajassa: Taiteen perusopetusta. Koski on käytössä + käynnistymässä 1 v, opintopisteytetty kuvataidelinja aikuisille, mutta KAPOS-merkkejä ei käytössä. Yhteistyötä elinkeinoelämän, yritysten suuntaan tosi vähän, jonkin verran kielikoulutuksia, tyhy-päiviä ostopalvelutoimintana. Ainoa maahanmuuttajien kouluttaja Järvenpäässä. Ei koordinoi Harrastamisen Suomen mallia, mutta on suurin toiminnan tarjoaja. LAKE-hankkeissa mukana, ei koordinoitua. Erasmus+-hanketta yksi kausi tehty, toinen haussa.

Ajatuksia: Pienten opistojen väistämätöntä yhdistyä, isommissa yksiköissä etuusia, myös muiden (ammatillisten?) toimijoiden kanssa, tähän painetta valtion puolelta: rahoitus voi muuttua (perustaidot ja kansalaistaidot voivat korostua). Järvenpää, Kerava, Tuusula, Hyvinkää -alueella ollut suunnitelmaa yhdistää kunnallista vapaata sivistystyötä (ei Järvenpää-opistoa) Keski-uudenmaan koulutuskuntayhtymä Keudaan. Suunnitelmaa ei ole toteutettu. n. 4 000t = 1 päätoiminen → Ylä-

Savossa n. 35 000t eli tarve vähintään n. 9 päätoimiselle? Työnkuvat, toimenkuvat muuttuvat, koulutuspäälliköitä, ei perinteistä rehtori + apulaisrehtori + päätoiminen opettaja + suunnittelijaopettaja, vaan joustavuus työsopimuksissa tärkeää. Vapaan sivistystyön kenttä ja rahoitus muuttumassa? Voisiko odottaa vuosi tai kaksi yhdistymistä?

Pieksämäen seutuopisto

Historia ja henkilöstö: Pieksämäen seutuopisto on Pieksämäen kaupungin kansalaisopisto. Toiminta-alue kattaa entisiä Pieksämäkeen liittyneitä kuntia. Kansalaisopiston rehtori vastaa myös kirjastosta, kulttuurista, liikunnasta sekä Poleenista ja toimii lisäksi järjestöyhteyshenkilönä. Suunnittelijaopettajat suunnittelevat oman opetuksensa ja oman alansa opetuksen itsenäisesti

Talous: Yhteistyötä verkostoituen yli osastorajojen, uusia yhteistoimintamalleja. Yhteistyö järjestöjen ja yhdistysten kanssa. Uusi te-alue ja hyvinvointialue koetaan mahdollisuuksina.

Mukana ajassa: Taiteen perusopetusta, yrityksille tyhy-toimintaa ja kielikoulutusta, yhteistyötä ammatillisen koulutuksen (esim. S2-opetusta) ja lukion (vapaavalintaisia kursseja) kanssa, osaamismerkkit käytössä (vähän hiipuneet), samoin KAPOS lähtenyt heikosti käyntiin, Koski-järjestelmä käytössä pienesti, maahanmuuttajakoulutusta paljon, yhteiskuntaorientaatio aloitettu, työvoimapolitiittinen kotokoulutus alkaa syksyllä 2025, Harrastamisen Suomen mallissa oli pitkään hallinnoijana, nyt tuottaa pajoja, Erasmus+ omana hankkeena.

Ajatuksia: Opistojen yhdistyessä toimintakulttuurien yhdistämiseen kannattaa satsata, ilmapiiri tärkeää. Toiminta voi olla kansalaisopistoissa toisistaan poikkeavaa mutta molemmissa toimivaa. Ilmapiiri tärkeää. Kansalaisopistojen yhdistämistä mietittäessä kannattaa samalla miettiä kunnan/kaupungin muiden omien toimintojen yhteistyötä/yhdistämismahdollisuuksia.

Seinäjoen kansalaisopisto

Historia ja henkilöstö: Seinäjoen kansalaisopiston toiminta-alue on Seinäjoki (+entiset kunnat Ylistaro, Nurmo ja Peräseinäjoki). Seinäjoella kaikki hallinto ja päätoimiset, n. 100 opetustilaa yhteensä, joista avaimineen vastaa opistomestari. Päätoimisten tarve vaihtelee opetusalan mukaan. Riittävä päätoimisen henkilöstön määrä tuo vahvuutta ja osaamista.

Talous: Opetukselle olisi kysyntää, mutta talous kiristyy. Minimi ryhmäkoko kymmenestä kahteentoista (rehtorin poikkeuslupamenettely). Henkilöstörakenne muuttuu? Uudenlaisia tulonlähteitä? Uusia toimintatapoja?

Mukana ajassa: Vahvasti ja monipuolisesti mukana kansalaisopistokentän uusissa tuulissa. Runsaasti omia ja yhteistyöhankkeita, mikä kasvattaa päätoimisten tarvetta ja määrää.

Ajatuksia: Kunnilta vaaditaan vahvaa tahtotilaa, yksituumaisuutta, että homma toimii. Saavutettavuus tärkeää.

Sisä-Savon kansalaisopisto

isäntäkunta Suonenjoki + Rautalampi, Tervo, Vesanto + Leppävirta 2018 alkaen (aikaisemmin Soisalo-opisto järjesti opetuksen)

Historia ja henkilöstö: Osastovastaavat löytyy kaikista kunnista, ovat päätoimisia eri alojen opettajia. Ei kuntakohtaisia opistoshteereitä. Henkilöstöpalaverit kuukausittain, osin etänä. Suunnitteluopettajat näkevät viikoittain.

Talous: Kuntasopimus on toiminut ihan hyvin. Opetustunteja prosenttiosuuden mukaan, myös hallinnon kustannukset mukana. Kunnat laskuttavat myös omien tilojensa käytöstä Suonenjokea. Mahdollista järjestää opetusta omakustanteisesti yli valtionosuustuntien.

Mukana ajassa: Taiteen perusopetusta. Ensiapukoulutusta yrityksille, luentoja kunnan yksiköihin. Opintopistekurssit tänä vuonna ensimmäisen kerran eli Koski käytössä, KAPOS tulossa käyttöön. Suomen kielen kursseja, ei UMAKO-kursseja, hankkeen kautta kursseja ukrainalaisille. Harrastamisen Suomen mallissa mukana, mutta ei koordinoitua. Erasmus+ akkreditoituna opistona yhteishankkeessa.

Ajatuksia: Isompi opisto on myös imagokysymys. Lisäksi opettajakuntaa helpompi saada, osa opettajista voi saada isompia tuntimääriä (työllistyminen), toiminnan laatu paranee. Koko mahdollistaa monenlaista yhteistyötä kuntien välillä. Organisaation rakentaminen on yhdistyessä se tärkein juttu. Etäopetus virtuaaliluokista vaihtoehtona opistoyhdistymiselle?

Valkeakoski-opisto

isäntäkunta Valkeakoski + Akaa, Kangasala, Pälkäne ja Urjala

Historia ja henkilöstö: Pikkuhiljaa kasvanut seutuopisto, ensin v. 2012 Valkeakoski ja Pälkäne. Suurin kunta asukasluvultaan Kangasala, jolla muita toiminnallisia yhteyksiä Tampereeseen. Ei välttämättä tarvita paikallista yhteyshenkilöä, Valkeakosken lisäksi toimistohenkilö vain Akaassa. Suunnittelijaopettajat ja koulutuspäälliköt toimivat Valkeakoskella ja suunnittelevat koko alueen koulutuksen. Päätoimisten määrä on opistoliitosten yhteydessä vähentynyt suuresti, samalla rahalla tehdään toiminta eri kuntiin kuin aiemmin Valkeakoskella. Rehtoreita vähentynyt eläköitymisten myötä. Selkeä uusi tehtäväjako: Aluksi koko henkilökunta koulutettiin uuteen työkuultuuriin, henkilöstö ”opiston henkilöstöä” ei muita kuntatyövästuita.

Talous: Kaikki maksut ja ryhmäminimit ym. toimintatavat samat, mikä on välttämätöntä toiminnan onnistumisen kannalta.

Mukana ajassa: Taiteen perusopetus siirretty valtionosuusleikkausten myötä toiselle oppilaitokselle. Tiivistä yhteistyötä kuntien työllisyys- ja maahanmuuttokoordinaattorien suuntaan. Koski ja KAPOS-merkit käytössä. UMAKOA ollut 2 vuotta, nyt vastaanottokeskus poistumassa. Erasmus+ pyörii.

Ajatuksia: Pienissä yksiköissä toiminta tuntuu ”nappikaupalta” isommasta yksiköstä katsottuna. Rahoituspuoli mietittävä tarkkaan, jos yhdistetään: Minkä verran opetusta missäkin kunnassa + tähän sitoutuminen. Rahoituksen ja valtionosuustuntimäärien kanssa tasapainottelu on työlästä, kun mukana useita kuntia eri tilanteineen. Kuntien yhteinen johtokunta ehkä, mutta toisaalta hyvä säilyttää opiston ”itsenäisyys”.

Wellamo-opisto

isäntäkunta Lahti + Asikkala, Hollola, Kärkölä, Orimattila ja Padasjoki

Historia ja henkilöstö: Liitostyö tehty vuosina 2005 ja 2006. Vuodesta 2007 Wellamo Suomen suurin seudullinen opisto, kolmanneksi suurin kansalaisopisto Suomessa. Päätoimisten määrä yli 20 =

Voimavara toiminnan kehittämiseen! + Tuntiopettajia yli 300 lukuvuosittain. Lahdessa kurssit vetävät hyvin, maaseudulla taantumaa.

Talous: Tilavuokratrahoja ei liikutella, eli jokainen kunta vastaa omista tilakustannuksistaan! HUOM! Kunnat voivat eri kautta saada vuokratulot valtionosuuslaskentaan. Tulossa kuntaleikkauksia v. 2025 ja 2026.

Mukana ajassa: Taiteen perusopetusta lapsille ja aikuisille. Yhteistyötä elinkeinoelämän, yritysten suuntaan vielä aika vähän, yhteistyön kehittämistä ajatuksissa uuden työllisyysalueen suuntaan. KAPOS ei käytössä, mutta opintopistekursseja on ja ensimmäiset osaamisperusteiset kurssit viety Koskeen. Maahanmuuttajien UMAKO-koulutuksen osalta tehty linjaus, että ei merkittävästi panosteta mutta on suomen kielen opetusta ja ukrainalaisten opetusta. Harrastamisen Suomen mallin toimintaa myydään ostopalveluna kunnille, ei koordinoitua. LAKE-hankkeita useita, mutta tässäkin tietoisia valintoja tehty, ettei tule hankeähkyä. Erasmus+ toimii.

Ajatuksia: Kansalaisopistojen yhdistäminen isommaksi yksiköksi on järkevää, opistojen välinen kevyt yhteistyö ei auta tulevaisuuden haasteissa.

Johtopäätelmät verrokkikyselystä

- Hellewi käytössä osastokohtaisin jaoin.
- Kansalaisopistot voivat toimia hyvin erilaisilla henkilöstörakenteilla ja seutuopistot erilaisilla kuntasopimuksilla
- Seutuopiston perustaminen / Opistojen yhdistäminen on iso asia. Yksituumaisuus, sitoutuminen ja hyvä sopimus tärkeitä yhteisen opiston onnistumisen kannalta.
- Päätoimisten riittävä määrä mahdollistaa eri trendeihin vastaamisen: vähintään 1 päätoiminen / 4 000t? vrt. Wellamo-opisto 23 päätoimista / 46 000t
- Suurten (jo yhdistyneiden) seutu-/kansalaisopistojen rehtorit kokevat, että pienten opistojen yhdistyminen olisi järkevää.
- Talous koetaan haastavaksi myös isoissa opistoissa, mutta leveämmät hartiat antavat enemmän puskuria.
- Suurissakin kansalaisopistoissa voi olla hyvä linjata, mihin opistokentän aihioihin (KAPOS, Koski, UMAKO, hankkeet, Erasmus+, taiteen perusopetus...) lähdetään mukaan (olemassa olevien voimavarojen järkevä käyttö). Kaikessa ei tarvitse/voi olla mukana.
- Onko monen muutoksen aika oikea? Valtionrahoitus uudistumassa? Voi olla mahdollisuus tai uhkakuva.
- Tulossa Itäinen opistopiiri ry.? Koulutuskentän uudet kuviot? Vapaan sivistystyön (kansalaisopistot, kansanopistot, kesäyliopistot, opintokeskukset ja liikunnan koulutuskeskukset) integroituminen? Etäopetuksen mahdollisuudet?
- Rehtorit mielellään auttavat tarvittaessa mahdollisissa opistoyhdistymisprosesseissa. Osa toimitti kunta-/opistosopimuksensa tutustuttavaksi.

VUOSI 2024	Asukasluku	Opetustunnit	Netto-opiskelijat (brutto)	Opetustunnit / Asukasluku	Netto-opiskelijat / Asukasluku	Rehtori	Op.siht. / Koul.suunn	Muut päätoimiset
Jokihelmi	23 288	15 433	3 250 (15 535)	0,66	0,14	1	3	7 (1.8. tod.näk. 6)
Kuopio	131 979	43 212	12013 (23 498)	0,33	0,09	1+1	5	Opet 17 (+3 AiPen opettajaa)
Mikkeli	53 949							
Nurmijärvi	45 048	20 552	5 866 (13 298)	0,46	0,13	1	1	5
Pieksämäki	17 178	15 011	4 422 (11 015)	0,87	0,26	1+1	1,4	6
Seinäjoki	66 611	33 479	7 304 (12 036)	0,5	0,11	1+1	2	9 opettajaa + 10 muuta
Sisä-Savo	12 806	13 591	2 864 (5 900)	1,06	0,22	1	1,5	6
Valkeakoski	81 916	26 938	6 553 (14 424)	0,33	0,08	1	3 (+2 taiepa)	n. 8 (1.7. n. 7)
Wellamo	153 323	n. 46 000	n.14 000 (n.28 000)	0,3	0,09	1+1	5	16

VUOSI 2024	Asukasluku	Opetustunnit	Kokonaiskulut (sis. umako)	Tuntihinta (Kok.kulut/t)	VOS-tunnit + umako	Valtionosuus	Opintomaksut (ml. Opintosetelit)	Muu rahoitus
Jokihelmen opisto	23 288	15 433	2 345 191	152	11 805	640 452	328 053	86 000
Kuopion kansalaisopisto	131 979	43 212	3 599 012	83,3	27 689 + 611	1 502 200 + 58 155	2 066 027	53 628
Mikkelin kansalaisopisto	53 949		1 947 722		14 124	766 264		
Nurmijärven opisto	45 048	20 552	1 725 280 (0)	83,9	16 568	898 857	680 963	18 407
Pieksämäen seutuopisto	17 178	15 011	1 356 899	90,4	10 261 + 219	556 689+20 844	204 680	33 175
Seinäjoen kansalaisopisto	66 611	33 479	4 012 414	119,8	19 447 + 485	1 055 050 + 46 162	617 553	249 100
Sisä-Savon kansalaisopisto	12 806	13 591	1 400 321	103	10 176	552 074	190 000	
Valkeakoski-opisto	81 916	26 938	3 363 602	124,9	20 029	1 086 625	503 301	135 601
Wellamo-opisto	153 323	n. 46 000	5 851 117	127,2	36 891	2 001 432	1 018 389	109 358

Verrokkikansalaisopistojen nettokäyttökustannukset ja tunti hinnat v. 2024

tutkihallintoa.fi

Kansalaisopistokoulutus ja kansalaisopistokoulutuksen maksullinen palvelutoiminta

	Nettokäyttökustannukset	Käyttökustannukset	Käyttötuo tot	nkk / asukas	nkk / netto- opiskelija	Tuntihinta
	(josta umako-koulutus)	(josta umako)	(josta umako)	(umako)		
Jokihelmi	1 523 850	2 350 604	826 753	65	468,9	98,7
Haapavesi	946 866	1 771 702	824 836			
Kärsämäki	76 264	76 264	0			
Merijärvi	19 361	19 361	0			
Oulainen	302 724	302 724	0			
Pyhäntä	49 051	50 969	1 917			
Siikalatva	129 584	129 584	0			
Kuopio	4 058 019 (79 215)	5 794 314 (80 186)	1 736 294 (971)	31 (1)	337,8	93,9
Kuopio	3 817 047 (79 215)	5 347 150 (80 186)	1 530 103 (971)			
Kaavi	59 089	111 235	52 146			
Rautavaara	79 696	130 350	50 653			
Tuusniemi	102 187	205 579	103 392			
Mikkeli	1 308 052	1 975 174	667 122			
Mikkeli	1 276 251	1 943 373	667 122			
Hirvensalmi	31 801	31 801	0			
(Nurmijärvi)	0	0	0	0		
Pieksämäki	1 166 222 (10 991)	1 405 327 (10 991)	239 105	68 (1)	263,7	77,7
Seinäjoki	3 630 910 (16 268)	4 609 034 (20 670)	978 123 (4 401)	55 (0)	497,1	108,5
Sisä-Savo	939 507	1 463 532	524 025	73	328	69,1
Suonenjoki	687 385	1 204 936	517 551			
Rautalampi						
Tervo	40 514	46 988	6 474			
Vesanto	82 402	82 402	0			
Leppävirta	129 206	129 206	0			
Valkeakoski	2 400 546 (51 506)	3 538 004 (51 506)	1 137 458	29	366,2	89,1
Vkoski	1 812 488 (51 506)	2 947 559 (51 506)	1 135 071			
Akaa	147 798	147 798	0			
Kangasala	344 364	346 751	2 387			
Pälkäne	62 691	62 691	0			
Urjala	33 205	33 205	0			
Wellamo	4 642 158	5 969 738	1 327 581	31	n. 331,6	n. 100,9
Lahti	4 173 679	5 501 256	1 327 577			
Asikkala	32 751	32 873	122			
Hollola	247 179	247 179	0			
Kärkölä	1 472	1 472	0			
Orimattila	164 718	164 998	281			
Padasjoki	22 359	21 960	-399			

Nettokäyttökustannukset = Käyttökustannukset – Käyttötuo tot

Käyttökustannukset = Toimintakulut yhteensä (sisäiset ja ulkoiset) + poistot ja arvonalentumiset + vyörytyskulut

Käyttötuo tot = Toimintatuo tot yhteensä (sisäiset ja ulkoiset) + valmistevarastojen muutos + valmistus omaan käyttöön + vyörytystuo tot

Tuntihinta = Nettokäyttökustannukset : Opetustuntimäärä

HUOM! Nettokäyttökustannukset/opetustunti eli tuntihinta v. 2024 Suomessa keskiarvo 73,9€/asukas.

5. Kansalaisopistotoiminta Ylä-Savossa tulevaisuudessa

5.1. Kansalaisopistot muuttuvassa toimintaympäristössä ja huomioon otettavat asiat

Valtakunnallisesti vapaan sivistystyön kansalaisopistotoiminta vaikuttaa olevan muutoksessa. Valtio asettaa toiminnalle yhä enemmän odotuksia yhteiskunnallisten haasteiden ratkaisijana samalla kun valtionosuudet uhkaavat heikentyä. Yksi tärkeimmistä vapaan sivistystyön tehtävistä on hyvinvoinnin edistämistyö ja ennaltaehkäisevän toiminnan edistämisrooli, mikä kasvaa entisestään.

Väestön ikääntyminen ja samaan aikaan työikäisen väestön väheneminen tulee huomioida myös kansalaisopistotoiminnan tulevaisuutta suunniteltaessa. Kansalaisopistojen toiminnassa tulee edelleen toteutumaan elinikäisen oppimisen periaatteet ottaen huomioon muuttuvan työelämän koulutustarpeet ja väestön ikääntyminen. Tämä kehitys on jonkin verran erilaista eri kunnissa. Alueen elinvoimaisuus edellyttää kv-osaajia työelämän tarpeisiin.

Kansalaisopistotoiminta lähipalveluna luo puitteita kylien elinvoiman säilymiselle ja ikääntyvien asukkaiden sosiaalisen kanssakäymisen mahdollistamiselle. Tulevaisuuden kehittämistarpeisiin vastaaminen vapaassa sivistystyössä elinikäisen oppimisen suunnittelun kautta on niin ikään alueen yhteinen haaste. Osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen ovat valtakunnallisia teemoja, joiden kautta vaikutetaan sekä olemassa olevan että tarvittavan työvoiman saatavuuteen myös Pohjois-Savossa. Yhteistyöpilotit hankkeen ensimmäinen työpaketti nivoutuu osaamisen kehittämisen ja kotouttamisen myötä myös kansalaisopistoyhteistyöhön.

Yhteisissä, isommissa kansalaisopistoissa voi olla monia hyötyjä, kuten vertailukohteina olleiden opistojen osalta voidaan todeta. Yhteisessä hallinnossa voi olla kuitenkin myös muutoksia ja jopa heikennyksiä nykytilaan verrattuna. Alla olevaa vaikutusarviointia voi pitää soveltuvana kaikkiin vaihtoehtoihin malleihin. Jatkossa olisi hyvä tehdä laajempi vaikutusarviointi niiden mallien osalta, jotka koetaan parhaiten sopivan toteutettavaksi.

- **Henkilöstö**

Isommassa opistossa henkilörakenne tulisi todennäköisesti muuttumaan. Henkilöstön kannalta isompi opisto mahdollistaisi riittävän tuntimäärän ja toistaiseksi voimassa olevan työsuhteen nykyistä useammalle opettajalle. Tämä tarkoittaisi nykyistä useamman virkasuhteen opettajan palkkaamista. Henkilöstön opettaessa alueellisesti isommalla alueella matkakorvausten osuus voi kasvaa. Toisaalta suunnittelun tarve vähenee, kun samaa kurssia voi toteuttaa useammalla paikkakunnilla. Huomioitavaa on myös se, minkälainen työsuhde on. Kansalaisopistoissa opetus ajoittuu lyhyemmälle aikaa kuin perus- ja toisen asteen koulutuksessa. Yhden rehtorin mallissa vastuuta opetuksen suunnittelussa voi joutua jakamaan enemmän opettajakunnalle ja lisätä tarvetta suunnitteluopettajalle. Tämä voi muuttaa työsuhteen luonnetta, mutta toisaalta myös sitouttaa henkilöstöä ja vahvistaa osaamista, minkä myös rehtorit nostivat esille. Mikäli hallinto keskittyy muualle kuin oman paikkakunnan opistoon tulee kussakin opistossa olla paikalla oleva yhteyshenkilö (esim. palvelusihteeri), johon asiakkaat voivat olla yhteydessä. Huomioitavaa on myös yhdistelmärehtorien työnkuvan muutokset, mikäli kansalaisopiston hallinto siirtyy muualle. Hallinnon ja päätöksenteon siirtyminen ja toiminnan joustavuuden katoaminen koetaan huolenaiheeksi.

- **Laadullinen ja toimintatapojen näkökulma**
Laadun vahvistuminen nousi esiin vertailuopistoissa. Yhdistetyissä opistoissa resurssit ajanmukaiseen kehittämiseen voivat olla vahvemmat. Eri opistoissa olevat toimintakäytänteet, asiakasmaksut ja maksuhojennukset vaativat runsaasti harmonisointia.
- **Taloudelliset vaikutukset**
Hallinnon keskittäminen ja keventäminen ja päällekkäisten toimintojen karsiminen voivat tuoda säästöjä. Mikäli säästyneet kustannukset kohdennetaan opetus- ym. opistotoimintaan voi opiston laatu ja asiakkaiden saama palvelu parantua.
- **Asiakasnäkökulma**
Kansalaisopiston asiakkaiden kannalta muutoksissa voi olla etuja ja haittoja. Mikäli kurssitarjonta monipuolistuu, osaavien opettajien rekrytointi helpottuu ja toimintaan tulee uusia kokonaisuuksia, on se asiakkaan etu. Mikäli asiakasmaksut nousevat, voi se karsia joltain osin opiskelijamääriä. Hallinnon siirtyminen kauemmas voidaan kokea etäännyttävänä.
- **Muutosten toimeenpano**
Mikäli päätöksenteossa päädytään hallintojen yhdistämiseen tai muuten yhteistyön vahvistamiseen tulee toiminta suunnitella huolella. Henkilöstön tiedottaminen ja osallistaminen muutokseen on tärkeää.

Alla kuvatuissa vaihtoehtoissa on aiemman vaikutusarvioinnin lisäksi lyhyesti kuvattu kuhunkin vaihtoehdolle ominaisia etuja ja haasteita. Vaihtoehtoja on hyvä tarkastella pidemmällä aikajänteellä: Lähitulevaisuuden akuutit muutostarpeet – tilanne viiden vuoden päästä – palvelutarpeet kymmenen vuoden päästä.

5.2. Nykytila yhteistyötä sopimuksin lisäten

Yhteistyöstä koituvaa synergiaa on mahdollista saada myös siinä tapauksessa, että opistot säilyvät hallinnollisesti itsenäisinä tai osa opistoista muodostaa yhteisen hallinnon. Opistot tekevät nykyisinkin yhteistyötä mm. hankkeiden ja rekrytointien osalta, ja sen koetaan olevan hyödyllistä. Yhteistyö ei kuitenkaan ole kovin suunnitelmallista. Jotta yhteistyöstä saataisiin vahvempi hyöty tulisi prosessit kuvata ja määrittää vastuunjako.

Yhteistyötä voisi tehostaa seuraavilla osa-alueilla:

- **Yhteinen kurssitarjotin**
Opistot käyttävät tietohallinnassaan Hellewi-järjestelmää. Hellewiin olisin mahdollista koota yhdelle kurssitarjottimelle kaikkien Ylä-Savon kansalaisopistojen kurssit (vrt. kansalaisopistojen Linnunrata-hakuportaali. Tällöin saataisiin yhteinen kurssitarjotin, joka edistäisi myös markkinointia. Asiakasnäkökulmasta tämä loisi laajempaa näkyvyyttä ja edistäisi markkinointia. Yhteisen kurssitarjottimen avulla voitaisiin tunnistaa helpommin myös päällekkäisyydet.
- **Etä- ja hybridiopetuksen kehittäminen**
Monissa opistoissa toteutetaan jo nyt etäluentoja ja hybridiopetusta. Tätä olisi kuitenkin hyvä kehittää erityisesti kieltenopetuksen osalta. Mukaan olisi hyvä ottaa myös alueen lukiot, sillä erityisesti pienissä lukioissa kielivalikoima jää vähäisen opiskelijajoukon vuoksi suppeaksi. Väestön vähenemisen myötä tämä koskettaa myös isompia lukioita.

- Kurssitarjonnan yhteissuunnittelu
Kurssien toteuttaminen sovitusti esim. vuorovuosin voisi lisätä opetustarjontaa ja parantaisi kurssien toteutumista.
- Henkilöstön yhteisrekrytointi
Yhteisen päätoimisen henkilöstön rekrytoiminen voisi olla kunnille taloudellisesti kannattavaa. Opistot voisivat tarjota yhteisille opettajille enemmän opetustunteja.
- Hankkeet
Valtionosuuden lisäksi rahoitusta saadaan valtionavustuksilla. Nykyistä hanketoimintaa voisi lisätä ja hyödyntää mm. toiminnan kehittämisessä.
- Avoimen yliopiston opinnot?
Aiemmin osa kansalaisopistoista välitti avoimen yliopiston opintoja maaseudulle. Opinnot olivat verkko- tai/ja hybridiopintoja, myös pienryhmäopintoja. Opintojen kysyntä väheni ajan myötä opintojen siirryttyä entistä enemmän verkkoon ja kansalaisopistojen roolin muututtua avointen yliopistojen opintokokonaisuuksien markkinoijiksi (turha väliporras).
- Liittyminen suunnitteilla olevaan Itäinen opistopiiri ry:hyn, joka voisi syventää kansalaisopistojen yhteistyötä laajemmin Itä-Suomessa. Yhdistyksen puitteissa voitaisiin esim. hakea erilaisia rahoituksia, joita kunnalliset toimijat eivät muutoin voi hakea.

Edut

- Palveluiden toteutumisen varmistaminen: Nykytilan säilyttäminen takaa, että palvelut jatkuvat ilman keskeytyksiä.
- Turvallinen ja toimiva vaihtoehto: Tämä vaihtoehto koetaan turvalliseksi ja toimivaksi, koska se perustuu jo olemassa olevaan tapaan toteuttaa vapaata sivistystyötä. Organisaatio ja sen henkilöstö ovat tottuneet nykyisiin toimintatapoihin, mikä vähentää epävarmuutta ja riskejä.
- Kansalaisopistotyö voi hyvin, se on vaikuttavaa ja taloudellisesti järkevää nykyisellään Ylä-Savossa. Kansalaisopistojen henkilöstö on suurelta osin tyytyväinen kansalaisopistojen toimintaan. Kurssi-/asiakastyytyväisyyskyselyt luovat opistojen toiminnasta, sen vaikuttavuudesta ja laadusta, erinomaista kuvaa. Hyvää ei kannata muuttaa?

Haasteet

- Nykytilan säilyttäminen ei välttämättä ole riittävä vastaus tulevaisuuden muuttuviin olosuhteisiin. Muutokset ympäristössä, teknologian kehitys ja asiakastarpeiden muuttuminen voivat vaatia joustavampia ja innovatiivisempia ratkaisuja. Säilytettäessä nykytila ennallaan ei huomioida väestönkehityksen asettamia muutostarpeita.
- Toiminnallisten muutosten toteuttaminen voi olla haastavaa: Muutosten tekeminen nykytilassa voi olla vaikeaa ja hidasta. Opistoissa ei välttämättä ole riittävästi resursseja toiminnan kehittämiseen.
- Ei reagoi kuntatalouteen: Tämä vaihtoehto ei ota huomioon mahdollisia muutoksia kuntataloudessa. Taloudelliset paineet ja resurssien niukkuus voivat vaatia tehokkaampia ja kustannustehokkaampia ratkaisuja, joita nykytila ei välttämättä tarjoa.
- Ei tartu muutosmahdollisuuksiin henkilöstövaihdosten yhteydessä: Nykytilan säilyttäminen ei hyödynnä mahdollisia henkilöstövaihdosten tuomia muutosmahdollisuuksia. Uudet työntekijät voivat tuoda mukanaan uusia näkemyksiä ja osaamista, jotka voisivat edistää opistojen kehitystä ja innovaatioita yhdessä yhteisen hiljaisen tiedon kanssa.

- Päätoimisen henkilöstö sitoo taloudellisia voimavaroja opistotoimintaan myös opistojen opetuksettomina aikoina. Väestön, opiskelijoiden ja opetustuntimäärien vähentyessä toimintaa voitaisiin hallinnoida vähemmällä henkilöstöllä?

Hankemalli

Kiuruveden kansalaisopiston rehtorin virkaan yhdistetty kehittämishanketyö ja hankkeen jälkeen yhteistyömahdollisuuksien uudelleentarkastelu (Esim. Eura 2021, Vapaan sivistystyön toimijoiden yhteistyön rakenteet jatkuvan oppimisen lisäämiseksi, rahoitushaku 18.6.2025 saakka).

Edut: Mallin etuna olisi vahva resurssointi kansalaispistotoiminnan kehittämiseen. Hankkeen myötä voisi selvittää, onko alueen opistojen tarkoituksenmukaista ottaa toimintaansa osaamisperusteisuus, osaamismerkit tai jokin muu painotus.

Haasteet: Hankerahoituksen ja tulosten epävarmuus.

5.3. Yhteinen alueopisto Kuusikko

Seutuopisto pitää sisällään kansalaisopiston, joka toteuttaa ja tarjoaa vapaan sivistystyön palveluja useamman kunnan alueelle tai muuten laajalle asiakaspohjalle. Ylläpitäjänä voi toimia yksi kunta (esim. Pieksämäen seutuopisto, Puulan seutuopisto tai Joensuun seudun kansalaisopisto, joka toimii viidellä paikkakunnalla, ja Sisä-Savon seutuopisto). Ylä-Savoon olisi mahdollista perustaa kuuden opiston yhteinen kansalaisopisto, jota yksi ylläpitäjä hallinnoisi. Vaihtoehtoisesti palvelut voitaisiin järjestää ostopalvelusopimuksilla.

Edut

- Iso organisaatio voi olla vakaampi taloudellisesti sekä muissa muutospaineissa. Valtionosuuden perusteet voivat tulevaisuudessa painottua eri tavoin. Henkilöstön saatavuus isompaan opistoon on todennäköisesti helpompaa.
- Kansalaisopistokentällä on monia kehittämistarpeita, ajankohtaisia teemoja kuten osaamisperusteisuus, kansalaistaidot, ekososiaalinen sivistys, kotouttaminen ja elinkeinoelämäyhteistyö, joihin isomman opiston isommalla ammattitaitoisella henkilöstöllä olisi helpompi vastata. Esimerkiksi osaamisperusteisuus (Koski-järjestelmä, erilaiset osaamis- kuten KAPOS-merkit) kansalaisopisto-opinnoissa voi olla tulevaisuudessa yksi valtionosuuteen vaikuttava asia.

Haasteet

- Yhden yhteisen Ylä-Savon kansalaisopiston onnistunut suunnitteleminen ja toteuttaminen vaatisi paljon työtä, aikaa, yksituumaisuutta, sitoutumista ja hyvän, huolellisesti laaditun sopimuksen. Onnistunut opistojen yhdistymisprosessi vaatii kaikkien osapuolten yhteisen tahtotilan, joustavuutta ja taloudellisiakin voimavaroja. Yhteisen opiston hallinnointi vaatii osaavan, sopivan henkilöstön ja opistohenkisen kuntien luottamushenkilöistä muodostuvan esim. johtokunnan.

- Opetustunti- ja opiskelijamäärältään isompi kansalaisopisto ei toimi ilman riittävää, osaavaa henkilöstöä. Vastaaminen opistokentällä oleviin kehittämistarpeisiin, ajankohtaisia teemoihin ei toteudu automaattisesti opistojen yhdistyessä, vaatii työtä ja siten mahdollisesti nykyistä enemmän osaavaa päätoimista henkilöstöä ja siten taloudellisia voimavaroja.
- Ylä-Savon kansalaisopistojen rehtoreilla ja myös osalla muuta päätoimista henkilöstöä on muitakin vastuualueita työssään. Iisalmen kansalaisopiston rehtori on 50% Ylä-Savon musiikkiopiston rehtori, Lapinlahden rehtori hoitaa sivutoimisesti Kuopion konservatorion Lapinlahden toimipisteen johtajan tehtäviä, Pielaveden-Keiteleen rehtori on Pielaveden kunnan vapaa-aikapalveluiden päällikkö, Sonkajärven kansalaisopiston rehtori on kirjastonjohtaja ja Vieremän rehtorilla on useita kunnallisia vastuualueita. Osa opintosihteereistä hoitaa esim. muiden yksiköiden palkanmaksua ja laskujen tarkistusta. Näiden vastuiden purkaminen ja uudelleen järjestely vaatisi huolellista suunnittelua ja todennäköisesti myös taloudellista lisäpanostusta.
- Hyvin erilaisten maksukäytänteiden ja maksuhuojennusten harmonisointi. Tämä voi nostaa opistomaksuja merkittävästi osassa Ylä-Savon kansalaisopistoja.
- Hallinnon byrokratisoituminen ja etääntyminen paikallistasosta muuttaa totuttua toimintakulttuuria näistä vaihtoehtoista eniten.
- Hallinnon keskittäminen isäntäkuntaan voisi vähentää paikallistuntemusta ja paikallisia opintotarpeita ei tunnistettaisi. Toiminta keskittyisi entistä enemmän taajamiin. Kylien ääni ei kuuluisi?
- Onko aika yhdistymiselle oikea? Kansalaisopistokentällä mutta myös laajemminkin on tällä hetkellä paljon muutospaineita. Olisiko hyvä odottaa ja katsoa, miten esimerkiksi valtionrahoitus mahdollisesti on muuttumassa? Usean eri muutoksen alla toimiminen voisi olla erityisen haastavaa.
- Ylä-Savon yhteisen kansalaisopiston kurssitarjonnan yhdistäminen yhteen Hellewi-liittymään ei toisi taloudellisia säästöjä: Uusi käyttömaksu olisi uuteen yhteiseen kansalaisopistoon liittyvien opistojen käyttömaksujen summa. Lisäksi Ylä-Savossa n. 35 000t, joten ns. historiakantojen tuonti haastavaa, tietokantoja haastava yhdistää, voi hidastaa palvelua. Historiatiedot voisi jättää vanhaan versioon (tai kaataa exceliin, ei lisämaksua), ja ottaa käyttöön uuden Hellewin. Suositellaan ilmoittautumisajan porrastamista, jotta palvelu kestää. Huomioitava myös, että Hellewissä voi olla kerrallaan vain yksi palkkaliittymä ja yksi laskunmaksuliittymä, ei voi olla useampaa – Ylä-Savon kunnissa käytössä eri palkka- ja laskumaksuliittymiä? Verkkokaupan käyttö vähentäisi laskutusta, mutta esim. ikäihmisistä osa tarvitsee laskutusmahdollisuuden. (Tuula Tikka 9.5.2025)

5.4. Kuntapariyhteistyömallit

Kiuruvedellä tulee pohdittavaksi, miten kansalaisopiston hallinto toteutetaan kansalaisopiston rehtorin viran tullessa avoimeksi. Myös muissa Ylä-Savon kansalaisopistoissa on lähivuosina tulossa eläköitymisiä. Kiuruvedellä ja Lapinlahdella opistohallintoon on resurssoitu keskimääräistä enemmän verrattuna vastaavankokoisiin kansalaisopistoihin. On ennakoitavissa, että väestön vähenemisen ja ikääntymisen myötä myös kansalaisopistojen toiminta supistuu, joten on pohdittava, vastaako nykyinen kokoaikaisen rehtorin malli tulevaisuutta.

Iisalmi – Kiuruvesi – Lapinlahti

Suurimmat yksiköt, kuntakolmikko, muodostavat yhteisen kansalaisopiston.

Edut

- Maantieteellisesti keskeinen yhteistyöalue, jota tiiviimpi yhteistyö palvelujen tuottamisessa mahdollistaisi vastuunjakamisen myötä toimintojen kehittämisen ja vahvistaisi laadukasta kurssi- ja opetustarjontaa.

Haasteet

- Tämä ei nykyisellä henkilöstörakenteella ole toimiva ratkaisu yhdistelmärehtorin ollessa kyseessä, mutta tarkasteltaessa pidemmällä aikajänteellä kannattaa vaihtoehtoa tarkastella perusteellisemmin. Mikäli halutaan yhteistä hallintoa 1–2 vuoden sisällä toimivin vaihtoehto voisi olla muodostaa yksi yhteinen seutuopisto, jota Lapinlahti hallinnoi. Tarkasteltaessa kuntakolmikkomallia pidemmällä aikajänteellä Iisalmi keskuskuntana voisi olla luonteva hallintokunta.
- Iisalmen ja Lapinlahden rehtoreilla ja myös osalla muuta päätoimista henkilöstöä on muitakin vastuualueita työssään. Iisalmen kansalaisopiston rehtori on 50% Ylä-Savon musiikkiopiston rehtori ja Lapinlahden rehtori hoitaa sivutoimisesti Kuopion konservatorion Lapinlahden toimipisteen johtajan tehtäviä. Lapinlahdella kansalaisopiston opintosihteeri hoitaa muiden yksiköiden palkanmaksua ja laskujen tarkistusta. Näiden vastuiden purkaminen ja uudelleen järjestely vaatisi huolellista suunnittelua ja todennäköisesti myös taloudellista lisäpanostusta.

Iisalmi – Kiuruvesi

Kiuruveden kansalaisopiston luontevin yhteistyötaho voisi olla Iisalmen kansalaisopisto.

Edut

- Kansalaisopistoilla on jo nyt yhteisiä opettajia.
- Kuntalaisten työ- ja asiointiliikennettä on paljon.
- Iisalmen kansalaisopisto on tuntimäärältään alueen suurin, ja toiminta on vakiintunutta.

Haasteet

- Opistojen tuntimäärä yhden rehtorin mallissa on aiempaa isompi, mutta toteutettavissa verrokkiopistoihin verraten.
- Iisalmen kansalaisopiston rehtori on 50% Ylä-Savon musiikkiopiston rehtori. Tämän kokonaisuuden purkaminen ja uudelleen järjestely vaatisi huolellista suunnittelua ja todennäköisesti myös taloudellista lisäpanostusta. Nykytilanteessa Kiuruveden ja Iisalmen kansalaisopistojen yhteinen hallinto ei ole tarkoituksenmukaista. Yhdistämistä kannattaa tarkastella uudelleen siinä vaiheessa, kun Iisalmen kansalaisopiston rehtorin virka tulee seuraavan kerran avoimeksi.

Iisalmi – Lapinlahti

Lapinlahden kansalaisopiston luontevin yhteistyötaho Ylä-Savon kansalaisopistoista voisi olla Iisalmen kansalaisopisto.

Edut

- Opistoilla on jo nyt yhteisiä opettajia.
- Kuntalaisten työ- ja asiointiliikennettä on paljon.
- Iisalmen kansalaisopisto on tuntimäärältään alueen suurin, ja toiminta on vakiintunutta.
- Lapinlahdella kansalaisopiston opetustuntimäärää on leikattu vastaamaan paremmin asukaslukua ja samalla opintomaksuja on nostettu voimakkaasti. Opintomaksujen harmonisointi voi olla helpompaa kuin muiden opistojen kohdalla.

Haasteet

- Liikunta muodostaa merkittävän osan Lapinlahden kansalaisopiston opetustarjonnasta, puitteet toiminnalle järjestää liikuntatoimi. Iisalmissa kansalaisopistossa ei ole suuremmin liikunnan ohjausta, vaan kaupungin liikuntapalvelut ja muut toimijat järjestävät ohjauksen. Toimintakulttuurien yhteensovittaminen.
- Iisalmen kansalaisopiston rehtori on 50% Ylä-Savon musiikkiopiston rehtori. Tämän kokonaisuuden purkaminen ja uudelleen järjestely vaatisi huolellista suunnittelua ja todennäköisesti myös taloudellista lisäpanostusta. Nykytilanteessa Lapinlahden ja Iisalmen kansalaisopistojen yhteinen hallinto ei ole tarkoituksenmukaista. Yhdistämistä kannattaa tarkastella uudelleen siinä vaiheessa, kun Iisalmen kansalaisopiston rehtorin virka tulee seuraavan kerran avoimeksi.

Muut kuntaparit

- Kiuruvesi – Vieremä

Kiuruvesi ja Vieremä ovat myös naapurikuntia. Vieremällä on kansalaisopiston rehtorin tehtäviin sisällytetty myös kulttuuria, matkailua ja vapaa-aikaa. Kansalaisopistolla ei ole varsinaista opistosihteriä. Mikäli Vieremän kansalaisopiston rehtorin työnkuva keskitetään enemmän kansalaisopiston rehtoriuteen, voidaan tarkastella yhteisen hallinnon toteuttamista Kiuruveden kanssa. Tässä tapauksessa Vieremän kansalaisopiston rehtori toimisi myös Kiuruveden kansalaisopiston rehtorina.

Edut: Vaihtoehto olisi helposti toteutettavissa Kiuruveden kansalaisopiston rehtorin viran tullessa avoimeksi. Kiuruveden kansalaisopiston ammattitaitoinen hallinnollinen johtaminen toteutuisi ilman rekrytointia.

Haasteet: Tehtävänkuvien muutokset ja opintosihteripalvelun riittävyys.

- Kiuruvesi – Lapinlahti

Edut: Lapinlahdella toimii kokoaikainen rehtori. Mikäli opistot yhdistettäisiin yhden rehtorin mallissa, olisi opistojen tuntimäärä varsin iso, mutta toteutettavissa verrokkiopistoihin verraten. Molemmat kunnat pitävät kuntien välistä yhteistyön kehittämistä merkittävänä kehityskohteena, ja erilaisten vahvuuksien yhteinen tarjonta voisi tuottaa laadullisesti monipuolisempaa tarjontaa.

Haasteet: Keskinäinen maantieteellinen etäisyys voi hankaloittaa opettajien siirtymiä eikä toisen opiston kursseille osallistumista. Asiakkaille kurssitarjonta ei näin ollen välttämättä

kasva. Erilaisten toimintakulttuurien yhteensovittaminen vaatii näissäkin opistoissa paljon työtä, varsinkin jos aiempia yhteistyökäytänteitä kuntien välillä ei ole.

- Lapinlahti – Pielavesi – Keitele

Pielaveden–Keiteleen kansalaisopisto on tehnyt jo kuntayhteistyötä kansalaisopistopalveluiden järjestämisestä. Uuden kunnan lisääminen yhteistyöhön voisi vahvistaa yksikköä.

Edut: Kokemus kuntayhteistyöstä helpottaisi siirtymää rakenteiden uusiutuessa Tuntimääriltään sopivan kokoinen yksikkö, mikä turvaisi tarjontaa ja valtionosuuksia.

Haasteet: Kuntien väliset etäisyydet ja vähäiset yhteydet voivat vaikuttaa opettajien siirtymisiin. Yhdistyminen aiheuttaisi muutoksia kahden kunnan rehtorien tehtäväkuviin.

- Pielavesi – Keitele – Kiuruvesi

Pielavesi ja Kiuruvesi ovat myös naapurikuntia, joten maantieteellinen läheisyys tukee yhteistyötä opetuksen toteuttamisen ja asiakkaiden kurssitarjonnan saavutettavuuden kannalta.

Edut: Pielaveden-Keiteleen ja Kiuruveden kansalaisopiston yhteinen kansalaisopisto muodostaisi yksikön, joka olisi tuntimääriltään vahva. Kokemus kuntayhteistyöstä kansalaisopistojen osalta (Pielavesi – Keitele) ja muista toimivista yhteistyörakenteista (maaseutupalvelut Kiuruvesi – Pielavesi) tukevat yhteistyön laajentumista myös kansalaisopistojen hallinnon osalta. Malli olisi toteutettavissa lähitulevaisuudessa.

Haasteet: Malli voisi vaikuttaa tehtäväkuvan muutokseen rehtorin osalta.

Valitaanpa Ylä-Savossa ja Ylä-Savon kunnissa ja kaupungeissa mikä tahansa vaihtoehtoinen malli kansalaisopistotoiminnan toteuttamiseksi tulevaisuudessa, olisi tällöin hyvä tehdä laajempi vaikutusarviointi niiden mallien osalta, jotka koetaan parhaiten sopivan toteutettavaksi.

Taustatietokysely Ylä-Savon kansalaisopistojen henkilöstölle (kansalaisopistoselvitys)

Tällä henkilöstökyselyllä pyritään selvittämään kansalaisopiston nykytilaa Ylä-Savossa. Vastaathan kyselyyn ke 7.5. mennessä. Kiitos vastaamisesta!

Ylä-Savon kuntajohtajien ja luottamushenkilöiden pyöreän pöydän palaverien tiimoilta Ylä-Savossa selvitetään keväällä 2025 yhteistyömahdollisuuksia eri toiminnoissa. Ylä-Savon kansalaisopistoselvityksessä ovat mukana Iisalmen, Kiuruveden, Vieremän, Sonkajärven, Pielavesi-Keiteleen ja Lapinlahden kansalaisopistot. Selvitystyö tehdään ajalla 1.3.–30.6.2025 Lapinlahden kansalaisopiston rehtori Marko Komulaisen ja projektiasiantuntija Merja Väisänen-Rädyn asiantuntijatyönä. Kansalaisopistoselvityksessä tullaan kertomaan, miten Ylä-Savon kuntien kansalaisopintojen välillä tehtävää yhteistyötä olisi tarpeen kehittää, kartoitetaan jo olemassa olevat hyvät ja toimivat käytänteet ja selvitetään, miten palvelut voitaisiin jatkossa organisoida ja tuottaa. Kun lähetät tämän lomakkeen, se ei kerää automaattisesti tietojasi, kuten nimeä ja sähköpostiosoitetta, ellei anna niitä itse.

1. Kansalaisopisto, jossa opetat/työskentelet eniten?

- Iisalmen kansalaisopisto
- Kiuruveden kansalaisopisto
- Lapinlahden kansalaisopisto
- Pielavesi-Keiteleen kansalaisopisto
- Sonkajärven kansalaisopisto
- Vieremän kansalaisopisto
- Jokin muu kansalaisopisto

2. Missä muissa kansalaisopistoissa opetat?**3. Mitä opetat/teet kansalaisopistossa?**

- Musiikki
- Kielet
- Tietotekniikka
- Esittävä taide ja kirjallisuus
- Kuvataide ja muotoilu
- Kädentaidot
- Liikunta
- Tanssi
- Muut aineet
- Opintosihteerin tai muut työtehtävät

4. Haluaisitko opettaa enemmän, vähemmän, nykyisen opetustuntimääräsi?

- Enemmän
- Vähemmän
- Nykyisen opetustuntimäärän

5. Mitkä ovat kansalaisopistosi vahvuudet?**6. Mitkä ovat kansalaisopistosi haasteet?****7. Mitä omaleimaisia painotuksia kansalaisopistollasi on toiminnassaan?****8. Mitä kansalaisopistosi tekee kuntalaisten hyvinvoinnin parantamiseksi?****9. Miten muuttaisit kansalaisopistosi toimintaa/tarjontaa?****10. Miten kansalaisopistotoiminta toteutuisi parhaiten Ylä-Savossa?****11. Kansalaisopistosi toiminta on ajan tasalla.****12. Työyhteisösi toimii hyvin.****13. Kansalaisopistoasi johdetaan hyvin.****14. Olet ylpeä työstäsi ja työpaikastasi.****15. Olet tyytyväinen kansalaisopistosi toimintaan.**

Liite 2 Kysely verrokkiopistojen rehtoreille

Vaihe 1 Kysymykset sähköpostitse kansalaisopistojen rehtoreille

Toiminta-alue:

Opetustunnit (entä TA 2025?):

Netto-opiskelijat:

Brutto-opiskelijat:

Päätoimisten määrä

- Rehtorit
- Opintosihteerit
- Päätoimiset opettajat
- Muut päätoimiset

Opintomaksutulojen määrä (ml. Opintosetelit):

Muun rahoituksen määrä (hankkeet):

Kuntaosuus:

Kokonaiskulut:

Vaihe 2 Puhelinhaastattelut

1. Miksi/miten/milloin alueopistoon on päädytty?
2. Miten toiminta/hallinta/talous on järjestetty?
3. Mitä hyötyä/haittaa opistojen toimintojen yhdistämisestä on?
4. Mitkä ovat kansalaisopistosi vahvuudet/haasteet?
5. Mitä omaleimaisia painotuksia kansalaisopistollasi on toiminnassaan?
6. Mitä ajatuksia herää kansalaisopistoselvityksestä Ylä-Savossa?

Osa 1 Suoritteet v. 2024 tilinpäätöstietojen mukaan

1. Vastaaja
2. Yksikkö
3. Toteutuneet opetustunnit
4. Valtionosuustunnit
5. Kurssien määrä
6. Netto-opiskelijamäärä
7. Brutto-opiskelijamäärä
8. Alle 16-vuotiaiden opiskelijoiden

Osa 2 Resurssit

9. Hallinto (rehtori, opintosihteeri)
10. Päätoimiset opettajat
11. Tuntiopettajat

Osa 3 Talous

12. Kokonaismenot v. 2024
13. Henkilöstökulut
14. Ulkoiset vuokrat
15. Sisäiset vuokrat
16. Ostopalvelut, (mitä)
17. Valtionosuus/€ , v. 2024
18. Kuntaosuus/€ (ulkoinen/sisäinen)
19. Opintomaksutulot
20. Muut tulot (hankkeet, vuokrat tms.)
21. Minimiryhmäkoko
22. Kurssimaksut
23. Alennukset kurssimaksuissa
24. Opintosetelit
25. Tilat

Osa 1

1. Vastaaja
2. Yksikkö

Osa 2 Toimintakulttuuria kuvaavat

3. Oman kansalaisopiston vahvuudet
4. Oman kansalaisopiston haasteet ja riskienarviointi lähitulevaisuudessa
5. Ylläpitäjäkunnan haasteet
6. Opiston omaleimaiset painotukset
7. Tulevat muutokset ja muutostarpeet toiminnoissa (visiot)
8. Tulevat muutokset henkilöstörakenteessa
9. Nykyinen yhteistyö Ylä-Savon kansalaisopistojen kanssa
10. Nykyinen yhteistyö muiden kansalaisopistojen kanssa
11. Nykyinen yhteistyö muiden toimijoiden
12. Opetuksen suunnittelu
13. Merkittävimmät muutokset toiminnassa viimeisen 10 vuoden
14. Asiakastyytyväisyys ja asiakaspalaute – keskeisimmät käyttäjäkokemukset ja tarpeet

Osa 3 Täydentävät kysymykset

15. Onko opistolla käytettävissään joku laadunarviointityökalu, mikä?

Osa 4 Rehtorien näkökulmia selvityksen osalta

16. Mitä selvityksen tekijöiden tulisi muistaa selvitystä tehdessään?
17. Muuta selvitykseen liittyvää

Liite 5 Kysely sivistysjohtajille selvitykseen liittyen

1. Mitä pidät sivistysjohdon näkökulmasta kuntasi kansalaisopiston vahvuutena?
2. Mitä pidät sivistysjohdon näkökulmasta kuntasi kansalaisopiston keskeisimpänä kehityskohteena?
3. Mitä toiveita sinulla on selvityksen suhteen?
4. Mitä muuta huomioitavaa haluat tuoda selvitykseen liittyen?